

UiT Norges arktiske universitet

Juridisk fakultet

De rettslige rammene for avtaler mellom påtalemyndigheten og siktede

En vurdering av plea bargaining-instituttet sin plass i den norske strafferettspleien

Tobias Eirik Gedde-Dahl

Masteroppgave i Rettsvitenskap. JUR-3902. Desember 2020.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	<i>Aktualitet.....</i>	2
1.2	<i>Avgrensning .....</i>	3
1.3	<i>Metode .....</i>	3
1.3.1	<i>Særlige metodiske spørsmål tilknyttet påtaleinstruksen.....</i>	4
1.3.2	<i>Særlige metodiske spørsmål tilknyttet påtalepraksis og riksadvokatens rundskriv 5</i>	
1.4	<i>Fremgangsmåte .....</i>	6
2	Sentrale utgangspunkt	6
2.1	<i>Hva er plea bargaining?.....</i>	6
2.2	<i>Noen grunnleggende hensyn og prinsipper .....</i>	9
3	Påtalemyndighetens generelle adgang til å inngå avtaler med siktede	11
3.1	<i>Er en avtale mellom påtalemyndigheten og tiltalte avskåret etter straffeprosessloven § 92? 12</i>	
3.2	<i>Løftebegrepet i straffeprosessloven § 92 .....</i>	13
4	Avtale om reaksjonsspørsmålet	18
4.1	<i>Løfter om straffeutmåling som vederlag for en tilståelse .....</i>	19
4.1.1	<i>Påstandstilsagn, adgang og virkning .....</i>	21
4.2	<i>Straffeprosessutvalgets forslag til ny straffeprosesslov §§ 28-7, 29-8 og 32-3.....</i>	27
4.3	<i>En lempeligere straffepåstand som motytelse for opplysninger om straffbare forhold begått av andre.....</i>	33
5	Påtalemyndighetens adgang til å avtale sakens utfall gjennom påtalevedtak.....	38
5.1	<i>Avtaler om henleggelse og nedsubsumering av straffebud .....</i>	39
5.1.1	<i>Kan henleggelsestilsagn tillates gjennom lovendring? .....</i>	41
5.2	<i>Avtaler om påtaleunntatelse .....</i>	43

Innholdsfortegnelse

6	Løfter tilknyttet varetektsfengsling	48
7	Er det en lovfestet <i>plea bargaining</i>- og kronvitneordning i konkurranseloven?	49
8	Avsluttende bemerkninger	54
9	Kildeliste.....	56
9.1	Lovgivning.....	56
9.1.1	<i>Formell lov</i>	56
9.1.2	<i>Forskrifter</i>	56
9.1.3	<i>Internasjonale konvensjoner</i>	56
9.1.4	<i>Utenlandsk lov</i>	56
9.2	Offentlige utredninger	57
9.2.1	<i>NOU</i>	57
9.2.2	<i>Prp.</i>	57
9.2.3	<i>Rundskriv</i>	57
9.2.4	<i>Høringsnotater</i>	57
9.3	Rettsavgjørelser	57
9.3.1	<i>Høyesterett</i>	57
9.3.2	<i>Lagmannsretten</i>	58
9.3.3	<i>EMD</i>	59
9.3.4	<i>Supreme Court of the United States</i>	59
9.4	Juridisk teori	59
9.4.1	<i>Bokutgivelser</i>	59
9.4.2	<i>Artikler</i>	60
9.4.3	<i>Avhandlinger</i>	60
9.5	Internettbaserte kilder	61
9.6	Empiriske undersøkelser.....	61

1 Innledning

Tema for masteravhandlingen er å kartlegge hvilke muligheter påtalemyndigheten har til å inngå strafferettslige forlik med siktede. Slike forhandlingsmekanismer betegnes gjerne som *plea bargaining* i rettstradisjoner der det er etablert del av strafferettspleien.

Norsk straffeprosess bygger på et parts- og offentlig straffeforfølgningsprinsipp. Den anklagende parten i en straffesak vil stort sett alltid være staten.¹ Følgelig tilkommer det den offentlige påtalemyndighet å rette tiltale, samt å bringe en straffesak inn for retten. På den andre siden er siktede, som har sine interesser ivaretatt gjennom sin forsvarer. Til slutt faller det på domstolen å fatte realitetsavgjørelse innenfor de rammene som tiltalen oppstiller. Det prinsipielle utgangspunktet er derfor at domstolen bestemmer sakens utfall innenfor tiltalens rammer, så sant forholdet ikke avgjøres gjennom påtalevedtak.

I Norge er det ingen utbredt tradisjon for forhandlinger mellom siktede og påtalemyndigheten. Det er imidlertid flere momenter som taler for at straffesaker i større grad burde søkes avgjort gjennom forlik. Prosessuelle regler som skal ivareta siktedes rettssikkerhet, samt utgifter til politi/påtalemyndighet og domstoler, gjør straffesaker til en dyr og tidkrevende prosess. Videre har man i senere tid sett et økt antall henleggelses hos politiet som følge av ressursmangler.² Det er nok heller ikke alltid slik at rigide prosessuelle regler vil lede til det beste resultatet i saken.

Som tilsvar på disse utfordringene er det i første omgang utvist politiske vilje til å gjøre rettspleien mer kostnadseffektiv. Dette har blant annet gitt seg utslag i en sentralisering av domstolene og innstramminger av offentlige salærutgifter.³ Et politisk ønske om å gjøre domstolsbehandlingen mer kostnadseffektiv fremgår også i domstolsadministrasjonens mandat, inntatt i NOU 2020:11.⁴ Til slutt har våre folkerettslige forpliktelser ledet til et større press på domstolene til raskere å fatte avgjørelser i saker.⁵ Tilsynelatende har det derfor meldt

---

¹ Et snevert unntak følger av adgangen til privat straffeforfølgning, jf. lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) av 22. mai 1981 § 406

² SSB «laveste antallet oppklarte lovbrudd siden 90-tallet» <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/laveste-antall-oppklarte-lovbrudd-siden-90-tallet> (sist lest 24.09.2020)

³ Juristforeningen, salærreport oktober 2017 på side 16

⁴ Se NOU 2020: 11 pkt. 2, «Mandat» undertittel «Økonomiske og administrative konsekvenser»

⁵ Jf. Blant annet Europeiske Menneskerettighetskonvensjon (EMK) art. 6

seg et behov for en mer kostnadseffektiv og hurtigere rettergang. I flere offentlige utredninger har man derfor stilt spørsmålet om det skal innføres en *plea bargaining*-ordning i norsk straffeprosess.⁶ Begrepet fatter forholdsvis vidt, og omfatter samtlige tilsagn fra påtalemyndigheten til siktede.⁷

1.1 Aktualitet

Tematikken gjør seg aktuell i flere relasjoner. For det første gjelder dette påtalemyndighet og forsvarers virksomhet ved praktisering av norsk strafferett.

Påtalemyndigheten jobber ut ifra et overordnet mål om å komme frem til riktig resultat. Men de har også et ansvar for å bespare samfunnet for unødige utgifter. Som fremhevet innledningsvis har også manglende kapasitet ledet til en økning i antall henleggelse og uopklarte saker.⁸ Det er nok derfor slik at de beste resultatene bare kan oppnås gjennom forhandlinger i enkelte tilfeller. Påtalemyndigheten er følgelig avhengig av klare retningslinjer for når de kan komme med løfter, samt inngå avtaler med siktede.

Forsvareren har på sin side en plikt til å ivareta siktedes interesser på best mulig måte. Det følger blant annet av retningslinjene til forsvarere, at dette skal gjøres med *«frimodighet og selvstendighet»*, jf. forsvarsretningslinjene pkt. 4.2. Videre heter det i regler for god advokatskikk at det skal søkes *«minnelige ordninger i den utstrekning klientens interesser tilsier det»*, jf. retningslinjer for god advokatskikk pkt. 3.1.3.⁹ En inngående forståelse for når, og i hvilken utstrekning det kan engasjeres til forhandlinger, er derfor en nødvendig forutsetning for å utøve forsvareryrket på en tilfredsstillende måte.

For det andre har samfunnet en generell interesse i at den norske strafferettspleien utøves på en kostnadseffektiv måte. I den forlengelse belyser oppgaven hvilke områder forhandlinger er tillatt og i hvilken utstrekning de kan innebære en prosessøkonomisk gevinst. Avhandlingen

---

⁶ Utvalgsmandat til arbeid med ny straffeprosesslov, overskrift 4 «Noen sentrale spørsmål», avsnitt 6, rapport av 20 juni 2000 «prosjekt hurtigere straffesaksbehandling», Innst.O.nr.3 pkt. 15, Ot.prp.nr: 64 (1998-1999) under pkt. 17.3

⁷ Se pkt. 2.1 i oppgaven

⁸ SSB «laveste antallet oppklarte lovbrudd siden 90-tallet» <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/laveste-antall-oppklarte-lovbrudd-siden-90-tallet> (sist lest 24.09.2020)

⁹ Som fremstilt av Tor Langbach, «prinsipielle spørsmål & Etterforskningsfasen», *Forsvareren* 2015 kap. 8, på side 185-186

kan derfor også tjene som en veiledning til hvilke ordninger som eventuelt burde søkes innført, eller endret.

Videre har våre folkerettslige forpliktelser skapt et økt press på domstolene til å raskere behandle saker, jf. EMK art. 6.¹⁰ Følgelig kan strafferettslige forlik også for domstolene være et velkomment hjelpemiddel for å få bukt med saksmengden.

Til slutt rettes det et kritisk blikk på straffeprosessutvalgets forslag vedrørende straffetilsagn og domstolsprøving av disse. Forslaget reiser flere prinsipielle spørsmål og avhandlingen tar blant annet til orde for at den foreslåtte ordningen vil gå på bekostning av grunnsetninger i norsk straffeprosess, uten at det kan garanteres noen prosessøkonomisk gevinst.

1.2 Avgrensning

Avtaler med siktede kan være aktuelt gjennom hele saksbehandlingen, og det kan omhandle de fleste sider av straffesaken. Det kan for eksempel dreie seg om innsyn i politiets dokumenter, eller goder under gjennomføringen av straffen. Det er imidlertid kun avtaler med direkte innvirkning på sakens utfall som behandles.

1.3 Metode

Avhandlingen er for det første et deskriptivt arbeid som skal besvare i hvilken grad den norske strafferettspleien åpner for strafferettslige forlik – en rettsdogmatisk analyse.

Utgangspunktet for oppgaven vil derfor være alminnelig juridisk metode.

Straffeprosessen og påtaleretten danner et bredt rettskildeomfang. Når de rettslige rammene for avtaler mellom siktede og påtalemyndigheten skal drøftes, gir lovverket allikevel begrenset veiledning. Foruten straffeprosessloven § 92, vil ingen tilhørende spørsmål være direkte regulert av lov. Et veiledende utgangspunkt finnes imidlertid i Johs. Andenæs sine betraktninger om norske prosessregler; *«rettergangen skal være betryggende, men også helst rask og billig»*.¹¹ Reelle hensyn,¹² i form av grunnleggende prinsipper, empiriske

---

¹⁰ Europeiske menneskerettighetskonvensjon av 4. November 1950

¹¹ Andenæs og Myhrer, 2009, *«straffeprosess»* 4. utg. På side 1 pkt. 2

¹² For forskjellen på tolkningsbidrag og tolkningsprinsipp, se Nils Nygaard, *«Rettsgrunnlag og standpunkt»* 2. utgave, 2004 på side 99 flg.

undersøkelser, rettssikkerhetsbetraktninger, konsekvensbetraktninger, lærebøker, rundskriv og artikler vil følgelig utgjøre viktige tolkningsbidrag til rettskildefaktorene.¹³

Ettersom strafferettslige forlik ikke er en etablert del av den norske strafferettspleien, vil også normative vurderinger inngå under de fleste problemstillingene. Følgelig vil de lege ferenda vurderinger fortløpende søke å besvare om den norske strafferettspleien vil være tjent med konkrete *plea bargaining*-mekanismer. Videre rettes et kritisk blick på straffeprosessutvalgets forslag om straffetilsagn.

1.3.1 Særlige metodiske spørsmål tilknyttet påtaleinstruksen

Påtaleinstruksen, forskrift av 28. juni 1985, regulerer for det første påtalemyndigheten i sitt arbeid. I ordlyden «instruks» ligger det at bestemmelsene bare gir føringer for hvordan påtalemyndighetens tjenestepersoner skal utføre sitt arbeid etter loven.¹⁴ På den andre siden kan henvisningen straffeprosessloven § 62 forstås som en delegasjon av lovgivermyndighet til kongen i statsråd. Straffeprosessloven § 62 lyder som følger: «*Kongen i statsråd gir nærmere regler om ordningen av påtalemyndigheten*».¹⁵

Det er sikkert rett at straffeprosessloven vil gå foran ved eventuell motstrid. Problemstillingen er derfor om påtaleinstruksen kan være utfyllende eller presiserende når straffeprosessloven er taus. I viss utstrekning kan forarbeidene tas til inntekt for at dette er tilfellet, jf. Ot.prp.nr 53 (1995-96) på side 4. Her har departementet lagt til grunn at supplerende regler om klageadgangen etter straffeprosessloven § 59a kan gis i påtaleinstruksen. Det samme kan utledes av NOU 1984: 27 på side 16. Utvalget uttaler blant annet:

«Reglene i påtaleinstruksen utfyller bestemmelsene i straffeprosessloven på en rekke områder. Det er ikke noe klart skille mellom hva som er regulert eller bør reguleres i straffeprosessloven og hva som mest naturlig hører hjemme i påtaleinstruksen»

Med henvisning til overnevnte forarbeider, er det også i teorien lagt til grunn at straffeprosessloven § 62 innebærer en delegasjon av lovgivermyndighet. Andenæs uttaler

---

¹³ Rettskildefaktorer er definert i av Nils Nygaard, «*Rettsgrunnlag og standpunkt*» 2. utgave, 2. kapittel «Autoriserings- eller legitimitetssystemet» på side 43 flg.

¹⁴ Andenæs og Myhrer, 2009, «*straffeprosess*» 4. utg. På side 38

¹⁵ Som lagt til grunn av Andenæs og Myhrer, i «*straffeprosess*» 4. utg. 2009 På side 38

blant annet at, «*Men fullmakten i strpl. § 62 til å gi nærmere regler om ordningen av påtalemyndigheten, må også betraktes som en delegasjon av lovgivermyndighet*». ^{16, 17, 18}

Det er klart at påtaleinstruksen i første rekke gjelder politi- og påtalemyndigheten i sitt arbeid.¹⁹ Konklusjonen blir uansett at påtaleinstruksens bestemmelser kan fungere som utfyllende og supplerende rettskildefaktorer, der straffeprosessloven er taus.

1.3.2 Særlige metodiske spørsmål tilknyttet påtalepraksis og riksadvokatens rundskriv

Neste metodiske problemstilling er i hvilken grad rundskriv fra riksadvokaten og påtalepraksis representerer en selvstendig rettskildefaktor.

Det prinsipielle utgangspunktet er at forvaltningspraksis ikke kan anvendes som en primær rettshjemmel av domstolen.²⁰ En slik tilnærming vil i så fall gå på bekostning av maktfordelingsprinsippet.²¹ Det samme må naturligvis gjelde riksadvokatens rundskriv. En slik forståelse synes å være stadfestet i den såkalte Skrik-dommen, jf. Rt. 1998 s. 407. I saken ble en mann frikjent for heleri av skrik-maleriet på bakgrunn av politiprovokasjon. Ved vurdering av de rettslige rammene for bruk av etterforskningsmetoder kom førstvoterende med generelle bemerkning til riksadvokatens rundskriv som rettskildefaktor. Øverst på side 411 uttaler førstvoterende som følger;

«Som det er fremhevet i Rt-1984-1076 og Rt-1992-1088, er instruksen ikke i noe tilfelle avgjørende for domstolene, slik at etterforskningen i et gitt tilfelle i alle fall må prøves ut fra alminnelige straffeprosessuelle prinsipper»

Å vektlegge riksadvokatens rundskriv og påtalepraksis som en selvstendig rettskildefaktor er etter dette utelukket. I ovennevnte dom fortsetter imidlertid Høyesterett å vise til riksadvokatens uttalelser i sin videre argumentasjon. Det er derfor klart at riksadvokatens uttalelser kan representere et tolkningsbidrag. Praksis og rundskriv fra riksadvokaten kan

---

¹⁶ John. Andenæs "Norsk straffeprosess", bind 1, 1984, på side 44. flg.

¹⁷ Hans Kristian Bjerke og Erik Keiserud har sluttet seg til denne forståelsen Jf. Straffeprosessloven kommentarutgave, bind 1, utgave 3, 2001, på side 279. flg.

¹⁸ Også Tor-Geir Myhrer synes å ha sluttet seg til resonnetet. Jf. Andenæs og Myhrer, 2009, «*straffeprosess*» 4. utg. På side 38

¹⁹ NOU 1984: 27 på side 16

²⁰ Nils Nygaard, 2009, «*Rettsgrunnlag og standpunkt*» 2. utgave, på side 104

²¹ Se. pkt. 2.2 om prinsippet.

følgelig ha en rettslig argumentasjonsverdi. På strafferettens område bør dette ansees som særlig kyndige avveininger.

1.4 Fremgangsmåte

Avhandlingen er inndelt i en generell og en spesialisert del.

I den generelle delen tas det først og fremst stilling til om påtalemyndigheten har kompetanse til å gi siktede løfter om sakens utfall. I oppgaven betegnes dette som påtalemyndighetens generelle adgang til å komme med tilsagn overfor siktede (*pkt. 3*).

I den spesialiserte delen blir det foretatt konkrete vurderinger av ulike typer tilsagn (f.eks. straffetilsagn, henleggelsestilsagn). Dette vil gjennomgående bli betegnet som ulike typetilfeller (*pkt. 4-7*). For hvert av de ulike typetilfellene vil det særlig være tre spørsmål som må besvares. For det første vurderes påtalemyndighetens kompetanse til å fremme tilsagnet det er tale om. For det andre vurderes det i hvilken utstrekning påtalemyndigheten er bundet av egne løfter. For det tredje må det besvares i hvilken grad dette påvirker retten. De lege ferenda vurderinger foretas fortløpende.

2 Sentrale utgangspunkt

2.1 Hva er plea bargaining?

Plea bargaining (ofte kalt tiltalepruting på norsk) vil si enhver avtale mellom påtalemyndigheten og siktede om sakens utfall i retten, samt avtaler om å fatte bestemte påtalevedtak. Ordningen har sitt utspring i common law tradisjonen og er en etablert del av strafferettspleien i flere nasjoner.

Det første og vanligste avtalegrunnlaget for en *plea deal*, er såkalt *plea of guilt*. Dette vil si at siktede tilstår de straffbare forholdene i møte med et tilsagn fra påtalemyndigheten. Den andre hovedkategorien er såkalte *nolo contendere pleas* (fra Latin: Jeg vil ikke konkurrere). Ved denne typen tiltalepruting vil avtalegrunnlag bero på at siktede hverken vedkjenner seg skyld eller uskyld i møte med tilsagn fra påtalemyndigheten.²² Dette er et avtalegrunnlag som først og fremst er aktuelt i land hvor erstatningskrav kan være av en pønål karakter. Et *nolo*

---

²² Se blant annet, Unidet States Federal Rules of Evidence, Rule 410 (2)

contrende plea kan nemlig ikke brukes som ansvarsgrunnlag i sivile erstatningssøksmål tilknyttet straffesaken.

USA er det landet som i størst grad synes å ha omfavnet ordningen. På føderalt nivå ble for eksempel 87 prosent av alle straffesaker avgjort ved *plea deal* i 2005,²³ og 97 prosent i 2009.²⁴ Det er derfor usikkert om det amerikanske strafferettsystemet ville fungert uten påtalemyndighetens adgang til å forhandle med siktede. USA utgjør derfor også et tjenlig utgangspunkt for en redegjørelse av *plea bargaining*-instituttets nærmere innhold.

En *plea deal* er først og fremst underlagt domstolskontroll. Etter det føderale amerikanske systemet har domstolen ansvar for å påse at avtalen tilkommer i tråd med gjeldende rett. Videre må domstolen godkjenne en *plea deal* før den er rettskraftig. Dette skjer gjennom en såkalt *ABA-plea*. En *ABA-plea* vil si at dommeren godtar ordningen påtalemyndigheten og siktede har kommet frem til, og selv trer inn i avtalen. Forretningen vil dermed anses gjennomført og *plea*-avtalen er rettskraftig. Dommeren kan ikke trekke seg fra avtalen etter den er godkjent.

En *plea deal* kan videre bero på ulike avtalegrunnlag. I juridisk teori opereres det ofte med tre hovedkategorier, nemlig; *Charge bargaining*, *Sentence bargaining* og *Multiple charges*. Uavhengig av hva slags avtalegrunnlag det er tale om, kan dommeren sette avtalen til side dersom den stipulerte sanksjonen ikke står i tråd med utmålingsprinsipper, eller gjeldende rett forøvrig. Til disse avgjørelsene er det utgitt et veiledningsskriv, jf. The United States Federal Sentencing Guidelines.²⁵ Retningslinjene ble imidlertid forkastet som «hard law» av amerikansk Høyesterett, da de var i strid med den amerikanske grunnloven, jf. United States v. Booker.²⁶ Nærmere bestemt konkluderte amerikansk Høyesterett med at ordningen var i strid med retten til å bli dømt av sine likemenn, jf. The Constitution of the United States, sixth amendment.²⁷

Det foreligger få empiriske undersøkelser som klargjør i hvilken grad dommere faktisk fraviker eller forkaster avtaler mellom påtalemyndigheten og siktede i USA. Men det er klare

---

²³ U.S. Federal Justice Statistics 2006, Statistical Tables NCJ 225711 – tabell pkt. 4.2.

²⁴ Ronald F. Wright and Paul Hofer “analysis of Bureau of Justice Statistics data” 2009

²⁵ Guidelines Manual <https://www.ussc.gov/guidelines/2018-guidelines-manual-annotated> (sist lest 27.11.2020)

²⁶ United States v. Booker, 543 U.S. 220 (2005)

²⁷ The Constitution of the United States av 21. juni 1788 “safeguards of justice” sixth amendment.

indikatorer på at det gjøres i liten grad, jf. *plea bargaining*-statistikken ovenfor.²⁸ Det er også verdt å bemerke seg at *plea bargaining* innebærer en betydelig forenkling av normal rettsprosedyre. Følgelig har blant annet Columbia Law Review gjort det gjeldende at ordningen i for stor grad går på bekostning av siktedes rettssikkerhet.²⁹

En annen variasjon av *plea bargaining* finnes i det engelske rettssystemet. Her opereres det for det første med to ulike førsteinstanser. Disse betegnes henholdsvis som Magistrates court og Crown court. Sistnevnte er for mer alvorlige forbrytelser og går normalt med en jury. En straffesak kan imidlertid gjennomføres i forenklet prosedyre for begge domstoler, som følge av en *plea of guilt*.

For Magistrates court vil dette innebære en såkalt *summary trial*. For the Crown court vil rettsaken avgjøres gjennom en *sentence hearing*. En *summary trial*, vil i realiteten innebære det samme som en *sentence hearing*; domstolen vil bare ta stilling til spørsmålet om straffeutmåling.

I likhet med USA, skal domstolen også i England våke over prosessen. Både i Magistrates og Crown court skal dommeren vurdere om saken egner seg til å gå for forenkler prosedyre, jf. Criminal Practice Direction 2015.³⁰ Følgelig må avtaler mellom tiltalte og påtalemyndigheten også i England godkjennes av retten.

Når det kommer til den konkrete forhandlingsadgangen, har påtalemyndigheten i England fullmakt til å inngå avtaler med tiltalte som fraviker tiltalen. En slik avtale kan blant annet innebære en nedsubsumering til et mildere straffebud i bytte mot tiltaltes tilståelse, Jf. Criminal Practice Direction 2015.³¹

Plea bargaining-instituttet er mindre utbredt i civil law-tradisjonen, og i enkelte stater er strafferettslige forlik helt utelukket. Som eksempel kan det nevnes at svensk straffeprosess synes å avskjære ordningen fullt og helt. Ettersom Sverige opererer med et straffeprosessuelt

---

²⁸ Som nevnt ovenfor, 97% prosent av sakene ble avgjort *plea bargaining* i 2009, jf. Ronald F. Wright and Paul Hofer "analysis of Bureau of Justice Statistics data" 2009

²⁹Columbia Human Rights Law Review utg. 7 side 495-527 "Plea Bargaining: Fairness and Inadequacy of Representatio"(1975), og artikkel intatt I Vol 118 NO. 5 "THE HYDRAULICS AND THE POLITICS OF REFORM" særlig pkt V.

³⁰ Criminal Practice Direction 2015, 3A Case Management

³¹ Criminal Practice Direction 2015, VIII "Sentencing" pkt. A "pleas of guilt in the crown cort".

legalitetsprinsipp,³² vil avtaler om påtaleunntatelse, henleggelse og nedsubsumering av straffebed være utelukket.

Et civil law-land som imidlertid har innført enkelte sider av *plea bargaining*-instituttet er Frankrike. I 2004 introduserte Frankrike en lov hvor påtalemyndigheten og siktede kan engasjere til strafferettslige forlik ved overtredelse av nærmere bestemte straffebed.³³ Det følger av «*comparution sur reconnaissance préalable de culpabilité*» (CRPC) at påtalemyndigheten kan komme med straffetilsagn for mindre alvorlige forbrytelser, i bytte mot at siktede tilstår lovbruddet.³⁴

Et skille som imidlertid er verdt å bemerke, er at påtalemyndigheten i common law-land synes å ha et betydelig større forhandlingsmonn. Dette gjelder både type tilsagn, og i hvilke sakstyper det kan engasjeres til forlik. Civil law-tradisjonen har tilsynelatende en mer varsom tilnærming, jf. blant annet Frankrikes CRPC, hvor det bare kan fremmes straffetilsagn i mindre alvorlige saker.

2.2 Noen grunnleggende hensyn og prinsipper

Et sentralt utgangspunkt for oppgaven er maktfordelingsprinsippet,³⁵ og Norge som en rettsstat. Hovedproblemstillingen i oppgaven berører sentrale sider av det prinsipielle utgangspunktet om at statsmakten skal fordeles på tre uavhengige institusjoner.

Selv om det tilkommer den offentlige påtalemyndigheten å straffeforfølge, er det et grunnleggende prinsipp og en grunnlovfestet rett at et individ ikke kan straffes uten dom, jf. Grunnloven § 96.³⁶ I forlengelse av dette utgangspunktet er det utviklet prinsipper og hensyn som på den ene siden skal ivareta individets rettssikkerhet, og på den andre ivareta offentlige interesser som for eksempel kostnadsbesparelser. I oppgaven vises det derfor tidvis til alminnelige rettsgrunnsetninger i straffeprosessen, grunnleggende hensyn og grunnleggende prinsipper. Dette er en form for generell juridisk argumentasjon som gjennomgående blir

---

³² Rettegångsbalken av 18. juli 1942 kap. 20 § 6: «*Åklagare skall, om ej annat är stadgat, tala å brott, som hör under allmänt åtal*»

³³ Merk at Fransk straffeprosess bygger på inkvisisjonsprinsippet

³⁴ En oversikt på engelsk følger av artikkelen *Pleading guilty: an overview of the French procedure*, (sist lest 26.11.2020) <https://www.penalreform.org/blog/pleading-guilty-overview-french-procedure>

³⁵ Statsrettslig prinsipp utviklet av Charles de Montesquieu, særlig gjennom hans arbeid «*L'Esprit des Lois*» 1748.

³⁶ Kongeriket Norges Grunnlov av 17. mai 1814

brukt i litteraturen, offentlige utredninger og rettsavgjørelser.³⁷ Når det brukes i oppgaven siktes det imidlertid til et mindre knippe prinsipper og hensyn som er særlig sentrale for påtalemyndighetens myndighetsutøvelse og siktedes rettssikkerhet.

Som nevnt, er straffeforfølgning forutsatt at det fattes en beslutning fra påtalemyndigheten. Dette er et utslag av anklageprinsippet.³⁸ Prinsippet er en grunnsetning som adskiller domstolens og påtalemyndighetens oppgaver, og er regulert i straffeprosessloven §§ 36 og 63.³⁹ Motstykket til anklageprinsippet er det såkalte inkvisisjonsprinsippet, hvor retten skal skaffe bevismateriale og lede eventuelle undersøkelser.⁴⁰ Den norske strafferettspleien opererer med et anklageprinsipp, men visse innslag av inkvisisjonsprinsippet finnes. Domstolen skal blant annet våke over prosessen og påse at prosessuelle regler er ivaretatt. Videre skal retten sørge for at saken er tilstrekkelig opplyst, jf. straffeprosessloven § 294. Anklageprinsippet kommer på sin side til uttrykk ved at domstolen ikke kan domfelle uten at påtalemyndigheten har tatt ut tiltale. Den grunnleggende tanken bak partsordningen er at dommeren i større grad får en objektiv stilling, som igjen medfører at siktede i større grad vernes mot offentlig myndighetsmisbruk.⁴¹

Påtalemyndighetens virksomhet er videre myntet på et oppportunitetsprinsipp.⁴² Dette betegnes gjerne også som hensiktsmessighetsprinsippet, og er motstykket til et straffeprosessuelt legalitetsprinsipp. Oppportunitetsprinsippet innebærer at påtalemyndigheten selv avgjør hvilke straffbare handlinger de skal forfølge. I norsk lov kommer dette kanskje best til uttrykk gjennom reglene om påtaleunntatelse i straffeprosessloven §§ 69 og 70. Videre har påtalemyndigheten en plikt til å prioritere, jf. blant annet påtaleinstruksen § 7-1.⁴³ Men noen klare begrensninger følger for det første av straffeprosessloven § 62a, hvor det heter at påtalemyndigheten «skal påtale straffbare handlinger».

Videre hviler det en objektivitetsplikt og et likebehandlingskrav hos påtalemyndigheten.⁴⁴ Objektivitetsplikten innebærer i korte trekk at påtalemyndigheten skal foreta en sannhetssøkende etterforskning. Det overordnede målet skal være å komme frem til riktig

---

³⁷ Jf. blant annet Thomas Frøberg «rettslig prinsippargumentasjon» 2013 på side 299.

³⁸ Andenæs og Myhrer, 2009, «straffeprosess» 4. utg. Side 31-35.

³⁹ Lov om rettergang i straffesaker (straffeprosessloven) av 22. mai 1981

⁴⁰ Andenæs og Myhrer, 2009, «straffeprosess» 4. utg. På side 31.

⁴¹ Andenæs og Myhrer, 2009, «straffeprosess» 4. utg. På side 31, siste avsnitt.

⁴² Augland og Mæland, 2016 «Politirett» på side 657 flg.

⁴³ Forskrift om ordning av påtalemyndigheten av 28. juni 1985

⁴⁴ Gert Johan Kjelby, påtalerett 2019 «Grunnleggende krav til påtaleutøvelse, påtalemyndighetens» på side 213.

materielt og faktisk resultat i saken, jf. blant annet straffeprosessloven § 55. Det skal følgelig ikke være rom for den enkelte tjenestemanns personlige meninger og betraktninger. Hva gjelder likebehandlingskravet, er dette et prinsipp som gjennomsyrrer forvaltningsretten. Selve kjernen av likebehandlingskravet, er en saklig saksbehandling hvor avgjørelser blir tatt på bakgrunn av relevante og lovmessige hensyn. I korte trekk vil dette si at offentlig myndighet skal opptre konsekvent, og unngå usaklig eller urimelig forskjellsbehandling.⁴⁵ I teorien er likebehandlingshensyn blant annet betegnet som «*et prinsipielt utgangspunkt med stor rettslig vekt*».⁴⁶

Oppgaven berører videre fundamentale sider av den strafferettslige interesselæren. En utførlig redegjørelse for interesselæren er det imidlertid ikke plass til her. For nå nevnes derfor bare at uskyldspresumsjonen også gjelder for påtalemyndigheten når det er tale om eventuelle forhandlinger med mistenkt eller siktet.

3 Påtalemyndighetens generelle adgang til å inngå avtaler med siktede

Problemstillingen i dette kapittelet kan også formuleres som påtalemyndighetens generelle adgang til å gi siktede løfter om sakens utfall. Før det kan tas stilling til konkrete typetilfeller, må det fastslås hvilken generell kompetanse påtalemyndigheten har til å komme med tilsagn. Spørsmålet lar seg ikke uten videre avklares gjennom skreven lov. Noen utgangspunkter kan imidlertid utledes av grunnleggende prinsipper for påtalemyndighetens virksomhet.

Ettersom norsk straffeprosess opererer med et oppportunitetsprinsipp,⁴⁷ er det klare utgangspunktet at påtalemyndigheten selv velger den løsningen de anser mest hensiktsmessig. Dette kommer blant annet til uttrykk i straffeprosessloven § 69 om påtaleunntatelse. Herunder kan for eksempel påtalemyndigheten unnlate å ta ut tiltale dersom det foreligger «*særlige forhold*». Det er også en adgang til å henlegge en sak før dom er falt i første instans, jf. straffeprosessloven § 72, første ledd.

Påtalemyndigheten har med dette en lovfestet adgang til å utøve skjønn i tilknytning tiltaltspørsmålet, og kan til en viss utstrekning råde over saksgangen før rettskraftig dom er

---

⁴⁵ Gert Johan Kjelby, påtalerett 2019 “*Grunnleggende krav til påtaleutøvelse, påtalemyndighetens*» øverst på side 315, se også pkt. 2.2 i oppgaven

⁴⁶ På side 315 med videre henvisning til Frihagen I s. 201

⁴⁷ Jf. også pkt. 2.1 i oppgaven

avsagt. Dette taler igjen for at påtalemyndigheten – litt avhengig av tilsagnet og situasjonen forøvrig – også innehar en kompetanse til å inngå avtaler med siktede.

Et løfteforbud følger imidlertid av straffeprosessloven § 92. Bestemmelsen retter seg mot offentlig myndighet ved avhør i retten, men gjelder også ved politiavhør, jf. straffeprosessloven § 232 annet ledd. Et generelt løfteforbud synes derfor å gjelde gjennom praktisk talt hele etterforsknings- og rettsprosessen.

En *plea deal* representerer etter sin art en gjensidig bebyrdende avtale. Det kan altså ikke være tale om *plea bargaining* uten at påtalemyndigheten har en adgang til å avgi løfter. Spørsmålet blir derfor om norsk påtalemyndighet vil være avskåret fra å inngå avtaler med siktede, på bakgrunn av straffeprosessloven § 92.

3.1 Er en avtale mellom påtalemyndigheten og tiltalte avskåret etter straffeprosessloven § 92?

Straffeprosessloven § 92 lyder som følger:

(1) «Avhøringen skal skje på en måte som er egnet til å få en så vidt mulig sammenhengende forklaring om det forhold siktelsen gjelder. Siktede skal gis anledning til å gjendrive de grunner som mistanken beror på, og anføre de omstendigheter som taler til fordel for ham.»

(2) «Løfter, uriktige opplysninger, trusler eller tvang må ikke brukes. Det samme gjelder midler som nedsetter siktedes bevissthet eller evne til fri selvbestemmelse. Avhøringen må ikke ta sikte på å trette ut siktede. Han skal gis anledning til å få sedvanlige måltider og nødvendig hvile.»

Annet ledd fordrer at påtalemyndigheten ikke kan komme med løfter under noen omstendighet. En slik forståelse harmoniserer imidlertid dårlig med interessene bestemmelsen søker å ivareta. Ser man løfteforbudet i sammenheng med bestemmelsens øvrige forbud, er det klart at paragrafens formål er å hindre myndighetsmisbruk. Høyesterett har blant annet uttalt at straffeprosessloven § 92 første ledd er med på å sikre at saksbehandlingen foregår på en redelig måte, jf. Rt. 2001 s.689.⁴⁸

---

⁴⁸ Se særlig side 691 annet avsnitt

Det kan derfor trygt legges til grunn at straffeprosessloven § 92 utelukkende er utformet med siktedes rettssikkerhet i øyemed. Følgelig kan det derfor også gjøres gjeldende at bestemmelsen ikke fanger opp en eventuell *plea bargaining*-situasjon. Dette er fordi en forhandlingsadgang ikke uten videre setter siktede i en verre situasjon, eller går på bekostning av rettssikkerhet.⁴⁹

Spørsmålet blir derfor hvordan løftebegrepet i straffeprosessloven § 92 skal forstås.

3.2 Løftebegrepet i straffeprosessloven § 92

I det følgende søkes det å besvare hvordan løftebegrepet i straffeprosessloven § 92 annet ledd skal tolkes etter gjeldende rett.

Ved fastsettelse av løfteforbudets innhold kan det utledes klare motsetninger av ulike rettskilder. Ut ifra senere juridisk teori og rettspraksis, er rettstilstanden en ganske annen enn hva som kan utledes av språklige betraktninger og forarbeider. Et naturlig utgangspunkt for vurderingen vil uansett være bestemmelsens ordlyd.

I første omgang må «*løfter*» rent språklig begrenses nedad mot de tilfeller hvor tiltalte underrettes om potensielle følger av samarbeid eller tilståelse. Slike utsagn er nok tvert imot noe påtalemyndigheten burde oppfordres til, ettersom siktede vil være best tjent med å kjenne sine alternativer. Det må for eksempel være på det rene at påtalemyndigheten informerer siktede om muligheten for strafferabatt ved tilståelse. Først og fremst synes derfor løftebegrepet å omfatte utsagn fra påtalemyndigheten som innebærer en form for garanti.

Et forbud mot garantier vil imidlertid også avskjære påtalemyndigheten fra å inngå avtaler. Spørsmålet blir derfor om det kan foretas en innskrenkende tolkning av «*løfter*» i straffeprosessloven § 92 annet ledd.

Leser man løfteforbudet i sammenheng med de øvrige retningslinjene i bestemmelsen, er det mye som taler for en snevrere tolkning enn hva som kan utledes av språklige betraktninger alene. Siktemålet med paragrafen er å verne siktede mot myndighetsmisbruk i

---

⁴⁹ Gert Johan Kjelby, 1996 Forhandlinger og avtaler mellom påtalemyndigheten og siktede. Straffeprosessuelle forlik? På side 240, første avsnitt. (https://lovdata.no/pro/#document/JUS/kjelby-gj-1996-01/KAPITTEL_4)

avhørssituasjonen. Formålsbetraktninger trekker derfor i retning av at bestemmelsen skal tolkes innskrenkende, i den forstand at det bare er utilbørlige løfter fra offentlig myndighet som omfattes.

En slik forståelse kan imidlertid vanskelig forenes med påtaleinstruksen § 8-2 fjerde ledd. Bestemmelsen er en presisering av straffeprosessloven § 232 jf. § 92 annet ledd. I forarbeidene til påtaleinstruksen fremgår det at formålet bak paragrafen blant annet er å hindre en *plea bargaining*-kultur i den norske strafferettspleien, jf. NOU 1984:27.⁵⁰ Det kan derfor virke som utvalgets på sin side utelukker et utilbørlighetsvilkår i straffeprosessloven § 92.⁵¹

En nærliggende konklusjon vil derfor være at løftebegrepet i straffeprosessloven § 92 annet ledd er absolutt. En slik forståelse har også støtte i eldre juridisk teori. Gert Johan Kjelby tar blant annet til orde for at bestemmelsens ordlyd og forarbeider er såpass enslydende og klare, at en innskrenkende tolkning vil være utelukket.⁵²

Senere rettspraksis synes imidlertid å bygge på en annen forståelse.

Dette kan for det første utledes av Rt. 1995 s. 1922. Saken gjaldt et ulovlig prissamarbeid mellom fire bedrifter. Det ble ilagt foretaksstraff, og de administrerende direktørene i selskapene måtte betale hver sin bot på henholdsvis 75 000 kr. Før hovedforhandling fremmet imidlertid aktor tilsagn overfor de siktede direktørene i saken, hvor de ble forespeilet to mulige utfall. Dersom de tilsto, og umiddelbart vedtok tilbudet fra påtalemyndigheten, ville det kun bli utferdiget et forelegg for hver av bedriftene. Dersom de ikke tilsto og vedtok foreleggene ville en mer omfattende tiltale bli utferdiget, hvor også de administrerende direktørene ville bli tiltalt personlig. Dommen tok i liten grad direkte stilling til straffeprosessloven § 92, men enkelte uttalelser utgjør allikevel viktige tolkningsbidrag til hvordan løftebegrepet bør forstås etter gjeldende rett.

For det første legger Høyesterett forutsetningsvis til grunn at påtalemyndigheten har en adgang til å komme med løfter overfor siktede, ettersom aktors tilsagn i svært liten grad ble problematisert. Førstvoterende påpekte riktig nok at slike tilbud kan fremprovosere

---

⁵⁰ På side 117.

⁵¹ NOU 1984: 27 "Ny påtaleinstruks" på side 116 femte avsnitt og 117 femte avsnitt.

⁵² Gert Johan Kjelby, 1996 Forhandlinger og avtaler mellom påtalemyndigheten og siktede. «Straffeprosessuelle forlik?» På side 240, første avsnitt.

vanskelige situasjoner og valg.⁵³ Men på den andre siden påpekes det at prosessøkonomiske hensyn taler for at enkelte straffesaker må kunne søkes avgjort gjennom fremforhandlede forelegg.⁵⁴ Etter en henvisning til interessene bestemmelsen søker å verne, synes førstvoterende også å innfortolke et utilbørighetsvilkår i straffeprosessloven § 92.⁵⁵

Høyesterett legger med dette avgjørende vekt på bestemmelsens plassering i loven og formålsbetraktninger. På generelt grunnlag problematiserer førstvoterende tilsagn fra påtalemyndigheten kun i den utstrekning det kan sette siktede i en vanskelig situasjon. Dommen kan derfor tas til inntekt for at det må innfortolkes et utilbørighetsvilkår i straffeprosessloven § 92.

Høyesterett synes også å legge en slik forståelse til grunn i Rt. 2005 s. 1453.⁵⁶ I saken hadde påtalemyndigheten under etterforskningen kommet med et skriftlig straffetilsagn. Senere hadde de imidlertid fraveket tilsagnet, ettersom nye straffbare forhold fremgikk av tiltaltes senere forklaringer.

Førstvoterende bemerker for det første at det ikke er uvanlig med avtaler om straffepåstand, mellom påtalemyndigheten og tiltalte.⁵⁷ På like linje med ovennevnte dom, må Høyesterett også her forutsetningsvis ha lagt til grunn at påtalemyndigheten har en adgang til å inngå avtaler om sakens utfall med siktede.⁵⁸ En slik forståelse underbygges ytterligere ved at førstvoterende utbroderer nærmere bestemte vilkår for en slik adgang. I avsnitt 18 av dommen bemerker Høyesterett for det første at det må gjøres klart for tiltalte i hvilken grad domstolen er bundet av tilsagnet. Videre må det være tilstrekkelig klarhet i hvilke straffbare forhold tilsagnet knytter seg til.

Sammenholdt trekker dommene i retning av at det må innfortolkes et utilbørighetsvilkår i straffeprosessloven § 92. Men like fullt kan en slik rettsregel vanskelig forenes med utvalgets bemerkninger til påtaleinstruksen § 8-2.⁵⁹

---

⁵³ På side 1924 siste avsnitt av dommen

⁵⁴ På side 1925 første avsnitt av dommen

⁵⁵ Side 1925 i dommen

⁵⁶ Dommen er også behandlet under pkt. 4.1

⁵⁷ Avsnitt 17

⁵⁸ Se særlig avsnitt 17

⁵⁹ Som nevnt ovenfor, NOU 1984: 27 "Ny påtaleinstruks" på side 116 femte avsnitt og 117 femte avsnitt.

Spørsmålet forblir med dette hva slags tolkning av løftebegrepet som skal legges til grunn ved anvendelse av straffeprosessloven § 92.

Det er på den ene siden klart at lovgiver ikke hadde noen *plea bargaining*-ordning for øyet. På den andre siden er det også klart at bestemmelsen først og fremst skal ivareta individets rettssikkerhet i møte med offentlig myndighet. Formålsbetraktninger og likebehandlingshensyn taler for at påtalemyndigheten har en adgang til å inngå strafferettslige forlik. I lys av nye behov hos påtalemyndighet, domstol og forsvarer, synes også reelle hensyn å trekke i den retningen.

Høyesteretts tilnærming i de to sistnevnte dommene har også fått støtte i litteraturen. Blant annet Ørnulf Øyen har tatt til orde for at det språklige ikke er avgjørende ved tolkning av straffeprosessloven § 92.⁶⁰ Han foretar en mer eller mindre samlet vurdering av straffeprosessloven § 92 og påtaleinstruksen § 8-2. Betragtningene harmoniserer langt på vei med uttalelsene i Rt. 1995 s.1922 og Rt. 2005 s. 1453, men går også noe lengere. Skal man ta Ørnulf Øyen sine betraktninger til følge, får løftebegrepet et nokså nyansert innhold.

Hvis rettstilstanden er slik at straffeprosessloven § 92 ikke avskjærer påtalemyndigheten fra å komme med nærmere bestemte tilsagn, taler bestemmelsens formål og plassering i loven for en sammensatt tolkning. Det blir følgelig klart at et tolkningsresultat direkte utledet av de to ovennevnte høyesterettsdommene, ikke oppstiller tilstrekkelige rettssikkerhetsgarantier for siktede. Dommene alene dikterer som nevnt en innskrenkende tolkning. En nyanse som Øyen herunder griper fatt i, er skillet mellom prognose og løfte.

Prognose vil i denne sammenheng si at påtalemyndigheten informerer siktede om ulike alternativer – for eksempel potensielle fordeler ved å samarbeide – uten at det blir avgitt noen form for garanti om sakens utfall.⁶¹ Skillet mellom prognose og løfte er imidlertid ikke alltid like skarpt. Det kan fort tenkes tilfeller hvor utsagn fra påtalemyndigheten rent språklig er å betrakte som en prognose, men for siktede er antagelsene oppfattet så sikre at de forstås som et løfte. Hvis siktedes rettssikkerhet skal ivaretas på best mulig måte, må det derfor foretas en innskrenkende, så vel som en utvidende tolkning av løftebegrepet i straffeprosessloven § 92. Følgelig må det åpnes for at uttalelser som språklig er å anse som en prognose, også kan

---

⁶⁰ Ørnulf øyen, *Vernet mot selvinkriminering i straffeprosessen*, 2010, side 209 under punkt «b»

⁶¹ Betegnelsen «*prognose*» blir bruk av Ørnulf Øyen i «*vernet mot selvinkriminering*», 2010, side 216 flg.

rammes av løftebegrepet straffeprosessloven § 92.⁶² På den andre siden må det åpnes for at enkelte løfter ikke fanges opp av bestemmelsen.

En slik rettstilstand vil igjen vike betydelig fra lovens ordlyd og forarbeider. Men som igjen påpekt av Ørnulf Øyen, taler formålsbetraktninger for at det er interessene bestemmelsen søker å ivareta som skal være styrende for løftebegrepets innhold.⁶³ Blant annet utvalget til ny straffeprosesslov slutter seg til disse synspunktene.⁶⁴

Prosessøkonomiske hensyn taler videre med styrke for at påtalemyndigheten burde ha mulighet til å forhandle med siktede i nærmere angitte tilfeller. En eventuell vurdering av om det skal engasjeres til forlik, bør derfor skje på bakgrunn av den konkrete saken.

Oppsummert er det klart at både rettspraksis, grunnleggende prinsipper og senere juridisk teori står i viss motsetning til forarbeider og ordlyd. Men ettersom Høyesterett i to avgjørelser har godtatt aktors forsøk på å inngå forlik, må gjeldende rett forstås slik at straffeprosessloven § 92 ikke innebærer noe absolutt løfteforbud.

Konklusjonen må etter dette bli at det skal innfortolkes et utilbørighetsvilkår i løftebegrepet. Følgelig kan ikke påtalemyndigheten tilby siktede en rettighet, fordel eller et gode vedkommende allerede har. Videre må ikke løfte sette siktede i en vanskelig eller presset situasjon. Til slutt vil siktedes rettssikkerhet best være ivaretatt ved at det foretas en innskrenkede, så vel som en utvidende tolkning av løftebegrepet.

Etter mitt skjønn er det viktig at man ikke i for stor grad ser bort ifra hvilket press et tilsagn fra påtalemyndigheten kan medbringe for siktede. Terskelen for å påberope seg brudd på straffeprosessloven § 92 burde derfor ikke legges for høyt. Løfter fra påtalemyndigheten kan i flere sammenhenger utgjøre et uheldig pressmiddel. Dette gjelder særlig faren for falske tilståelser. Selv for en uskyldig siktet kan det være fristende å inngå en avtale med påtalemyndigheten, når frykten for å ikke bli trodd i retten er stor. På den andre siden vil betenkeligheter variere med hva slags løfte det er tale om, og situasjonen forøvrig. Slik sett er

---

⁶² Ørnulf øyen, Vernet mot selvinkriminering i straffeprosessen, 2010, side 210 under punkt «b»

⁶³ Ørnulf øyen, Vernet mot selvinkriminering i straffeprosessen, 2010, side 210 under punkt «b» siste avsnitt

⁶⁴ NOU: 2016: 24 pkt. 16.8.2.4

det mye som taler for at Ørnulf Øyen hat truffet den rette balansen med sin tilnærming til løftebegrepet i straffeprosessloven § 92.⁶⁵

Første utgangspunkt er med dette på plass. Løftebegrepet i straffeprosessloven § 92 innebærer ikke noen absolutt skranke for påtalemyndighetens adgang til å komme med løfter.

I det følgende blir det tatt stilling til sentrale typetilfeller der påtalemyndigheten kan tenkes å komme med tilsagn overfor siktede.

4 Avtale om reaksjonsspørsmålet

Tema i dette kapitlet er påtalemyndighetens adgang til å komme med løfter om straffeutmålingen.

Et naturlig utgangspunkt for vurderingen er straffelovens egne regler om strafferabatt. Det følger av straffeloven § 78 bokstav f at det ved straffeutmåling skal trekke i formidlene retning dersom tiltalte uforbeholdent tilstår lovbruddet,⁶⁶ eller i vesentlig grad avhjelper oppklaring av andre lovbrudd. Det er flere årsaker til at en slik bestemmelse er tatt med i straffelovgivningen, jf. Ot.prp.nr. 81 (1999-2000) på side 43 flg. For det første kan en tilståelse medføre betydelig prosessøkonomisk vinning. Eksempler er herunder besparelser på etterforskningsstadiet, forenklete bevisvurderinger, eller tilståelsesprosedyre, jf. straffeloven § 248.

For det andre kan en tilståelse lede til vesentlig mindre belastning for fornærmede, særlig i tilknytning til rettslige avhør under hovedforhandling.⁶⁷ Dette er også trukket fram som et moment i rettspraksis. I Rt. 1999 s. 1012 hadde en speiderleder begått utuktige handlinger med en 14 år gammel gutt. For Høyesterett var det hovedspørsmål om straffeutmålingen. I tilknytning til hvilken verdi tiltaltes tilståelse hadde for fornærmede, uttalte førstvoterende som følger; *«i sin alminnelighet vil tilståelser i saker som dette innebære at fornærmede spares for den tilleggsbelastning som ligger i frykten for ikke å bli trodd»*.

---

⁶⁵ Ørnulf øyen, Vernet mot selvinkriminering i straffeprosessen, 2010, side 210

⁶⁶ Lov om straff av 25. Mai 2005 (straffeloven)

⁶⁷ Som fremhevet av departementet i Ot.prp.nr.81: (1999-2000) nederst på side 43 flg.

For det tredje har siktedes tilståelse også en side til rehabiliteringshensyn. Forarbeidene fremhever særlig at tilståelser kan ha en reparerende effekt for unge lovbrøyttere.⁶⁸

Tross fordelene, kan det nok tenktes nokså ulike holdninger til å inngå avtaler med siktede innad i påtalemyndigheten. Objektivitets- og likebehandlingshensyn taler imidlertid for at praksis burde være mest mulig lik. Følgelig vil det ha formodningen for seg at påtalemyndigheten har klare retningslinjer å forholde seg til når det skal utformes straffetilsagn. Hvilke retningslinjer som skal være styrende, beror i første omgang på hva påtalemyndigheten krever av siktede.

Hva gjelder avtaler om straffeutmålingen, kan det i hovedsak være tale om to ulike avtalegrunnlag. For det første kan det tenkes de tilfeller hvor påtalemyndigheten kommer med et påstandstilsagn i bytte mot at siktede tilstår og avhjelper oppklaring i egen straffesak. For det andre kan tiltalte bidra til å oppklare straffbare forhold hos andre. Sistnevnte kan dreie seg om straffbare forhold hos medskyldige i egen sak, eller det kan være tale om å opptre som et sentralt vitne i en separat straffesak.

Spørsmålet om påstandstilsagn i bytte mot inkriminering/oppklaring av andres straffbare handlinger, behandles senere i oppgaven, under *pkt. 4.3*. Det tas først stilling til om påtalemyndigheten kan komme med straffetilsagn som vederlag for oppklaring av egne straffbare handlinger, altså i bytte mot en tilståelse.

4.1 Løfter om straffeutmåling som vederlag for en tilståelse

På bakgrunn av foreliggende Høyesterettspraksis har blant annet riksadvokat uttalt; «*at det ikke knytter seg betenkeligheter til at påtalemyndigheten avgir forhåndstilsagn om straffepåstand*». ⁶⁹ Det er imidlertid mye som tyder på at spørsmålet er mer nyansert enn som så, jf. blant annet *pkt. 3.2 ovenfor*.

En forutsetning for at straffetilsagn fra påtalemyndigheten i det hele tatt skal representere en praktisk problemstilling, er at påtalemyndigheten har et forhandlingsmonn når det kommer til straffeutmålingen. Siktede vil neppe være interessert i et straffetilsagn, hvis det ikke innebærer en form for vinning eller alternativ til normal rettergang.

---

⁶⁸ Ot.prp.nr.81: (1999-2000) øverst på side 45 «*Høringsinstansens syn*»

⁶⁹ Ra-2007-3 pkt 9.1. fjerde avsnitt.

Det er i utgangspunktet sikker rett at domstolen står fritt når det kommer til straffeutmålingen.⁷⁰ Dette følger av ordlyden straffeprosessloven § 38 annet ledd, andre setning; «*Med hensyn til (...) er retten ikke bundet av tiltalen eller de påstander som er fremsatt. Det samme gjelder med hensyn til straff og andre rettsfølger*». Det kan derfor aldri være tale om at påtalemyndigheten lover siktede at avtalen er bestemmende for straffeutmålingen i retten. Et slikt løfte vil i så fall fanges opp av løfteforbudet i straffeprosessloven § 92. Følgelig har påtalemyndigheten kun adgang til å love siktede å nedlegge en bestemt påstand i tilknytning straffeutmålingsspørsmålet – påstandstilsagn. Et moment blir herunder at siktede også kan oppnå strafferabatt ved en uforbeholden tilståelse, uten forutgående avtale med påtalemyndigheten, jf. straffeloven § 78 bokstav f og § 80.

Spørsmålet som først må besvares, er følgelig i hvilken utstrekning et påstandstilsagn fra påtalemyndigheten kan representere et reelt alternativ, og et attraktivt tilbud for siktede.

Adgangen til å tilkjenne strafferabatt ved tilståelse, følger som nevnt av straffeloven § 78 bokstav f og § 80. Av straffeloven § 78 følger det at man i formildende retning «*især skal ta i betraktning*» at lovbryteren har gitt en uforbeholden tilståelse, jf. bokstav f. Det er sikker rett at en tilståelse ikke innebærer noen ubetinget rett til strafferabatt. For det første kan dette utledes av ordlyden, «*ta i betraktning*». Forarbeidene gir også klart uttrykk for at tilståelsen må innebære en form for vinning dersom det skal lede til strafferabatt, jf. ot.prp.nr. 81 (1999-2000).⁷¹ En slik forståelse er stadfestet i rettspraksis, jf. Rt. 2007 s. 1056 (Nokas-saken). I dommen hadde de tiltalte tilstått på ulike tidspunkt, hvorav enkelte hadde tilstått svært sent i saksgangen. For spørsmålet om det allikevel skulle tilkjennes strafferabatt, uttalte førstvoterende som følger i avsnitt 83; «*det er videre opp til rettens skjønn om og eventuelt i hvilken grad tilståelsen skal tillegges vekt*».

Rettstilstanden må derfor forstås slik at en tilståelse alltid skal tas i betraktning. Men hvor vidt det skal medføre strafferabatt, beror på en nærmere vurdering. Påstandstilsagn synes etter dette å kunne utgjøre et attraktivt tilbud for siktede på to måter.

Ettersom den norske strafferettspleien er organisert som en partsprosess, vil siktede ha en større garanti for å bli tilkjent strafferabatt gjennom en avtale med påtalemyndigheten. Dette

---

⁷⁰ Jf. blant annet også Rt. 1986 s. 1007, Rt. 1999 s. 745 og Rt. 2005 s. 897

⁷¹ Ot.prp.nr.81 (1999-2000) på side 43, under pkt. 6.2.1.1

vil igjen innebære en større grad av forutberegnelighet for sakens utfall. I norsk strafferett er det riktig nok en tradisjon for at domstolen ved straffeutmålingen sikrer likebehandling, samt at Høyesterett har et særlig ansvar for å utvikle straffenivået på ulike områder – et inkvisitorisk innslag.⁷² I kraft av anklageprinsippet og partsprosessen skal domstolen allikevel utvise forsiktighet med å idømme strengere straff enn det som fremgår av påtalemyndighetens straffepåstand. Inkvisitoriske inngrep, hvor retten går lenger enn påtalemyndighetens straffepåstand, må derfor betraktes som unntak. Følgelig skal en avtale med påtalemyndigheten som utgangspunkt sikre siktede en større garanti for å bli tilkjent strafferabatt, enn hvis spørsmålet var opp til rettens skjønn alene.

Neste spørsmål blir så hva slags følger og rettsvirkninger en slik avtale vil ha for partene.

4.1.1 Påstandstilsagn, adgang og virkning

I det følgende vil det fastslås hvilke betingelser som må være oppfylt før påtalemyndigheten kan komme med påstandstilsagn, og hvilke rettslige virkninger en påstandsavtale vil ha for partene. I den forlengelse er det særlig tre spørsmål som må besvares. For det første må det drøftes i hvilken utstrekning gjeldende rett tillater at påtalemyndigheten kommer med påstandstilsagn. For det andre må det avgjøres hvor langt påtalemyndigheten selv er bundet av avtalen med siktede. For det tredje må det tas stilling til hvilken virkning slike avtaler har for retten.

Disse problemstillingene har i det vesentlige blitt behandlet i tre tidligere Høyesterettsavgjørelser.

Høyesterett berørte deler av spørsmålene for første gang i Rt. 2005 s. 1453.⁷³ Saken omhandlet grove narkotikaforbrytelser. Under etterforskningen hadde politiet gitt tiltalte skriftlig påstandstilsagn om syv års fengsel. Gjennom senere avhør ble det imidlertid kjent at tiltalte var skyldig i ytterligere, og mer alvorlige narkotikaforbrytelser. Påtalemyndigheten trakk seg så fra påstandstilsagnet, og la ned påstand om en strengere straff enn avtalt. Hovedspørsmålet i saken var om påtalemyndigheten kunne vike fra avtalen med siktede.

---

⁷² Jorun I. Rui, Tidsskrift for norsk straffeprosess, april 2017, «Anklageprinsippets stilling i norsk straffeprosess», pkt. 5, fjerde avsnitt.

⁷³ Dommen er også behandlet under pkt. 3.2

I første omgang er dommen veiledende for påtalemyndighetens kompetanse til å komme med påstandstilsagn. Selv om Høyesterett ikke tok direkte stilling til spørsmålet om påtalemyndigheten innehar kompetanse til å komme med påstandsløfter, synes en slik kompetanse å forutsetningsvis bli lagt til grunn, jf. avsnitt 10-17. Dette underbygges ved at førstvoterende utpensler nærmere bestemte vilkår for en slik adgang, jf. avsnitt 18 av dommen. I likhet med hva som kan utledes av straffeprosessloven § 92, tok Høyesterett for det første til orde for at siktede må være kjent med at retten ikke er bundet av tilsagnet. For det andre må det være klart hvilke straffbare forhold tilsagnet knytter seg til.

I fire linjer synes derfor Høyesterett å legge til grunn at påtalemyndigheten har kompetanse til å komme med straffetilsagn, jf. avsnitt 18 i dommen.

I litteraturen er det også tatt til orde for at dommen åpner for en slik adgang. Blant annet er det ganske riktig bemerket at det ville være merkelig av Høyesterett å utpensle vilkår, dersom påtalemyndigheten uansett var avskåret fra å inngå slike avtaler.⁷⁴ Med henblikk på uttalelsene i dommen, da særlig avsnitt 18, kan dette også være en nærliggende og holdbar konklusjon. På den andre siden er det usikkert om domstolen og partene i saken fullt ut loddet dybden av de prinsipielle spørsmålene de sto overfor. Det må kunne betegnes som en underlig tilnærming å forutsetningsvis legge til grunn at påtalemyndigheten har en kompetanse til å komme med løfter, gjennom å kun ta stilling til om påtalemyndigheten kunne fravike egne straffetilsagn. Videre er det kritikkverdig at løfteforbudet i straffeprosessloven § 92 ikke ble problematisert.

Alt tatt i betraktning, må rettstilstanden etter dommen uansett forstås slik at påtalemyndigheten på nærmere bestemte vilkår har kompetanse til å avtale straffepåstand med siktede. Høyesteretts uttalelser forstås også slik at domstolen ikke skal være bundet av avtalen ved straffeutmålingen, jf. første vilkåret i avsnitt 18.

Høyesterett tok i større grad direkte stilling til spørsmålet om påtalemyndighetens adgang til å fravike egne straffetilsagn.

I saken ble det godtatt at påtalemyndigheten fravek avtalen på grunn av betydelige kvantitative forskjeller. Avtalen mellom tiltalte og påtalemyndigheten omhandlet innførsel av

---

⁷⁴ Ørnulf Øyen, vernet mot selvinkriminering i straffeprosessen 2010, side 213

hasj. Men i senere avhør kom det frem at tiltalte blant annet også hadde innført, 30 000 rohypnoltabletter, 10-106 kilogram hasj, samt oppbevart betydelig mengder rohypnoltabletter og amfetamin.⁷⁵ De straffbare forholdene som fremgikk av de senere avhørene, brøt derfor klart med forutsetningen for avtalen mellom tiltalte og siktede.

Til dette uttalte Høyesterett at påtalemyndigheten hadde «*god grunn*» til å fravike avtalen, på bakgrunn av de straffbare forholdenes «*karakter*» og «*omfang*», jf. avsnitt 19. Det er nærliggende å forstå uttalelsen slik at påtalemyndigheten kan fravike avtalen med siktede i to situasjoner. For det første kan avtalen forkastes når forholdet er betydelig mer alvorlig enn først antatt. Det er følgelig tilstrekkelig at forholdet får en annen kvantitativ karakter, jf. «*omfang*» i avsnitt 19 av dommen. For det andre må påtalemyndigheten ha en adgang til å fravike avtalen med siktede dersom det senere fremkommer straffbare forhold av en annen rettslig identitet, jf. «*karakter*» i avsnitt 19 av dommen.

Gjeldende rett i kjølvannet av dommen blir med dette at påtalemyndigheten kan fremme påstandstilsagn, uavhengig av hva slags lovbrudd det er tale om. Videre vil ikke avtalen ha bindende virkning for retten. Tilsynelatende er påtalemyndigheten også gitt en forholdsvis vid adgang til å fravike avtaler med siktede.

Hensynsbetraktninger kan imidlertid tale for at terskelen for å fravike tilsagn på bakgrunn av etterfølgende kvantitative forskjeller, skal være noe ulik enn for etterfølgende forhold av en annen rettslig identitet. Ved overtredelse av enkelte straffebud, og for enkelte sakstyper, kan det også tenkes svært uheldig å komme med straffetilsagn.

For spørsmålet om påtalemyndighetens adgang til å fravike avtaler, trekker allmenhetens tillitt til offentlig myndighetsutøvelse i retning av at det må foreligge tungtveiende grunner før påtalemyndigheten fraviker tilsagn: Man skal kunne stole på løfter fra offentlig myndighet. På den andre siden vil det trolig være i strid med den allmenne rettsfølelsen dersom påtalemyndigheten ser bort ifra alvorlige forbrytelser, som følge av en avtale med siktede. En hensiktsmessig løsning kan derfor være å legge terskelen for å fravike tilsagnet høyt, der det er tale om mer alvorlige handlinger av samme rettslige identitet. I slike tilfeller vil det bare være spørsmål om hvor langt man ønsker å verne en bestemt gruppe interesser. Motsatt burde terskelen være forholdsvis lav når nye straffbare handlinger av en annen rettslig identitet

---

⁷⁵ Rt-2005 s. 1453 avsnitt 14

fremkommer etter at avtalen er inngått. I slik tilfeller er det nødvendig å straffeforfølge også de nye handlingene, for å få vernet også de andre interessene den nye handlingen har krenket.

Det er imidlertid nærliggende at et slikt behov først og fremst vil melde seg under hovedforhandling. Påtalemyndigheten er ikke nødvendigvis kjent med alle straffbare forhold før saken behandles i retten, jf. bevisumiddelbarhetsprinsippet. Hvor vidt påtalemyndigheten kan utvide tiltalen med straffebud av en annen rettslig identitet under hovedforhandling, er et uavklart spørsmål.⁷⁶ Springer de nye straffbare forholdene ut av samme faktiske handling, vil påtalemyndigheten også være avskåret fra å foreta en ny straffeforfølgning, jf. EMK tilleggsprotokoll 7 art. 4.⁷⁷ Konsekvensen av at påtalemyndigheten avslutter etterforskning og inngår en avtale med siktede, kan derfor bli at alvorlige straffbare handlinger ikke blir forfulgt. Det er derfor mye som taler for at påtalemyndigheten burde forbeholde straffetilsagn til mer oversiktlige saker.

Når det kommer til avtalens bindende virkning for domstolen ved straffeutmålingen, landet imidlertid Høyesterett på en annen konklusjon i Rt. 2007 s. 616. I saken hadde to menn tilstått seg skyldig i frihetsberøvelse og grov legemsbeskadigelse etter straffeloven av 1902. Som vederlag for tilståelsene skulle påtalemyndigheten nedlegge en bestemt straffepåstand. Hovedspørsmålet i saken var hvordan retten skulle forholde seg til slike tilsagn, altså om avtalen hadde en bindende virkning for retten ved straffeutmålingen. Spørsmålet ble avsagt med dissens tre mot to.

På lik linje med saken i 2005, synes både flertallet og mindretallet å forutsetningsvis legge til grunn at påtalemyndigheten hadde en adgang til å komme med straffetilsagn overfor siktede. Spørsmålet som Høyesterett i utførlig grad behandler, er som nevnt hvordan retten må forholde seg til slike avtaler.

Utgangspunktet for flertallet, var også her straffeprosessloven § 38 annet ledd, første punktum. Som utgangspunkt er det derfor opp til retten å avgjøre straffeutmålingen i saken. Førstvoterende foretok så en konkret vurdering av om avtaler mellom tiltalte og

---

⁷⁶ Se blant annet Magnus Matningsdal, «forholdet mellom tiltalebeslutning og dom», jussens venner, 2002

⁷⁷ Vernet mot dobbeltstraff. Om dette, se Holmboe, Morten og Jahre, Hans-Petter «Dobbeltstraff er ikke enkelt» Gjentatt straffeforfølgning etter Den europeiske menneskerettskonvensjons protokoll 7 artikkel 4 – en oppdatering» Lov og Rett 2011 s. 191-212.

påtalemyndigheten allikevel skal ha en selvstendig betydning. Til dette svarte førstvoterende, med flertallet i ryggen, bekreftende.

Begrunnelsen var ikke myntet på straffeprosessloven § 38. Flertallet sluttet seg heller til lagmannsrettens skjønn. Lagmannsretten hadde på sin side uttalt at retten skal vise «*tilbakeholdenhet*» i å underkjenne avtaler mellom tiltalte og påtalemyndigheten, jf. LF. 2006 s. 104422. Flertallet i Høyesterett omformulerer dette til at avtaler mellom påtalemyndighet og siktede skal gis en «*viss selvstendig betydning*» ved straffeutmålingen. Den konkrete rekkevidden av utsagnet er ikke helt lett å gripe. Men legges Rt. 2007 s. 616 til grunn som gjeldende rett, er det uansett klart at retten skal tillegge avtaler om straffeutmåling selvstendig vekt. Regelen som flertallet oppstiller, kan i viss utstrekning begrunnes i anklageprisnippet. Men først og fremst synes avgjørelsen å bero på hensiktsmessighetshensyn. I avsnitt 29 uttaler førstvoterende blant annet:

«Skal formålet kunne oppnås, må det være en viss forutberegnelighet med hensyn til hvilket gjennomslag påtalemyndigheten vil kunne regne med å få i domstolen. Dette tilsier at domstolen må være villig til å tillegge slike tilsagn en viss selvstendig betydning»

Uttalelsen tilsier at domstolen skal utvise større forsiktighet med å fravike straffepåstanden til påtalemyndigheten enn normalt, når påstanden springer ut av en avtale mellom siktede og påtalemyndigheten. Selv om rettsregelen flertallet oppstiller er vag, volder den flere betenkeligheter.

Det er for det første usikkert om en slik tilnærming vil lede til flere tilståelsessaker, selv om det skulle innebære en større grad av forutberegnelighet for siktede. En annen mulig følge blir at straffeutmålingen i større grad bestemmes bak lukkede dører. Dette kan igjen bidra til å svekke allmenhetens tillit til rettsvesenet. Regelen virker også vanskelig å håndheve, ettersom flertallet gir liten veiledning til hvor stor vekt slike avtaler faktisk skal tillegges. Til slutt, slik som påpekt av mindretallet i dommen, skal retten prinsipielt sett stå fritt når det kommer til påtalemyndighetens straffepåstand. Jf. mindretallets votum avsnitt 35, jf. § 38. Dersom retten plikter å vektlegge straffetilsagn fra påtalemyndigheten, vil det følgelig innebære en ikke ubetydelig maktforskyvning til påtalemyndigheten.

Høyesterett tok et endelig oppgjør med disse problemstillingene i Rt. 2009 s. 1336. Saken gjaldt et tilfelle av grov familievold. Lagmannsrettens avgjørelse ble anket til Høyesterett på grunn av innvendinger mot straffeutmålingen. For Høyesterett var hovedspørsmålet om det

skal ha selvstendig betydning for straffeutmålingen, at påtalemyndigheten har kommet med påstandstilsagn overfor tiltalte. Saken ble avgjort i storkammer og var enstemmig for hva gjaldt hovedspørsmålet.

Høyesterett sluttet seg her til mindretallet i Rt. 2007 s. 616, jf. avsnitt 28. Følgelig er det endelig konkludert med at en straffeutmålingsavtale ikke utgjør et selvstendig moment for domstolen ved straffeutmålingen. De prinsipielle og praktiske betenkelighetene fremhevet av mindretallet i Rt. 2007 s. 616 fikk følgelig gjennomslag.

Oppsummert kan det utledes av straffeprosessloven § 92, så vel som de ovennevnte dommene, at påtalemyndigheten kan komme med straffetilsagn dersom to vilkår er til stede. Siktete må for det første ha det klart for seg hvilke straffbare handlinger avtalen gjelder. Dette er avgjørende for hvor langt påtalemyndigheten er bundet av avtalen. For det andre må siktete være kjent med at domstolen ikke er bundet av avtalen. Til slutt må det legges til grunn at påtalemyndigheten kan fravike sine egne tilsagn, dersom senere straffbare forhold bryter med avtalens forutsetninger.

Etter mitt skjønn er det mye som taler for at det bør foreligge tungtveiende hensyn før påtalemyndigheten engasjerer til forhandlinger om straffeutmålingen. Tiltalepruting vil i større eller mindre grad alltid stå i motsetning til påtalemyndighetens overordnede mål om å komme frem til riktig materielt resultat i saken. Det vil følgelig ha formodningen mot seg å legge til rette for at påtalemyndigheten kan inngå avtaler med siktete, der det for eksempel ikke innebærer en betydelig prosessøkonomisk gevinst.

Videre er det mye som taler for at adgangen til å forhandle med tiltalte burde avgrenses mot saker som innebærer integritetskrenkelse. Det er betenkelig om påtalemyndigheten inngår avtaler med siktete i de tilfeller særlige hensyn til fornærmede typisk gjør seg gjeldende. Eksempler på dette er saker om vold, mishandling og sedelighet. En slik avgrensning kan imidlertid ikke utledes av straffeprosessloven § 92, eller de overnevnte Høyesterettssakene. Det må derfor være begrunnet i særlige hensyn til fornærmede i den konkrete saken.

Til slutt bør det bemerkes at dette neppe er en tenkt rettstilstand fra lovgivers side. Ønsket om å forhandle med siktete har trolig utviklet seg i lys av et økende press for domstol, påtaleenhet og forsvarer. Videre har nok erfaring vist at riktig resultatet best kan oppnås gjennom forhandlinger i enkelte tilfeller.

Som antydnet i innledningen, har det som tilsvar på disse utfordringene vært utvist politisk vilje til å utvikle mer kostnadseffektive rettsprosesser, jf. blant annet NOU 2020:11.⁷⁸ Som en videre følge av dette ble også straffeprosessutvalget i sitt mandat bedt om å undersøke ordninger som kan tjene til å øke antall tilståelsessaker, jf. NOU 2016: 24.⁷⁹ Følgelig er det utformet et lovforslag som tar sikte på å regulere avtaler om straffeutmålingen, samt rettens forhold til slike avtaler. I forlengelse av drøftelsen ovenfor, samt oppgavens aktualitet, er det naturlig å ta stilling til om man i fremtiden vil være tjent med å vedta lovforslaget til straffeprosessutvalget.

4.2 Straffeprosessutvalgets forslag til ny straffeprosesslov §§ 28-7, 29-8 og 32-3

I hvilken grad de foreslåtte bestemmelsene endrer dagens rettsstilstand beror naturligvis på en ordlydsfortolkning, sammenholdt med utvalgets uttalelser.⁸⁰ Følgelig vil det først foretas en konkret vurdering av bestemmelsenes innhold, slik at det dannes et klart bilde av utvalgets tenkte rettsstilstand. Videre følger det en konkret vurdering av potensielle følger forslaget kan medbringe dersom det blir vedtatt.

På generelt grunnlag gir straffeprosessutvalget selv uttrykk for at forhandlingsbaserte løsninger berører fundamentale elementer i norsk strafferettspleie jf. NOU 2016: 24.⁸¹ Et fornuftig utgangspunkt burde derfor være å vise forsiktighet når det tenkes å innføre en slik ordning.

Straffeprosessutvalget er imidlertid lite tilbakeholdene når de søker å regulere påtalemyndighetens adgang til å komme med straffetilsagn, samt rettens forhold til slike tilsagn. Til dette uttaler utvalget selv at de knytter få betenkeligheter.⁸²

I første omgang regulerer utkastets § 28-7 hvilke tilfeller påtalemyndigheten kan komme med tilsagn om straffepåstand. Forslaget lyder som følger:

---

⁷⁸ På side 246 under pkt. 20.3.5 «Sakskostnadene øker»

⁷⁹ Under pkt. 1.1 «Aktualitet»

⁸⁰ NOU 2016: 24

⁸¹ NOU 2016: 24 pkt. 16.8.5. første avsnitt

⁸² NOU 2016: 24 pkt. 16.8.5 på side 379, sjette avsnitt

«(1) Når mistenkte ved tilståelse eller på annen måte bidrar med opplysninger av betydning, kan påtalemyndigheten forplikte seg til å nedlegge en bestemt påstand om straff»

«(2) Mistenkte skal på forhånd gjøres kjent med adgangen til og vilkårene for omgjøring etter § 29-8»

Det er etter første ledd oppstilt to alternative avtalegrunnlag for straffetilsagn.

Påtalemyndigheten kan fremme et påstandstilsagn dersom mistenkte tilstår eller på annen måte bidrar til sakens oppklaring. Formuleringen «*eller på annen måte*» tilsier at en tilståelse alene ikke er nok. Tilståelsen må representere et selvstendig bidrag til oppklaring av straffbare forhold.

Utvalget tar imidlertid sterkt avstand fra tilsagn som baserer seg på at mistenkte skal angi andre gjerningspersoner.⁸³ (jf. pkt. 4.3) Det må derfor legges til grunn at paragrafen kun gjelder seg gjeldende i de tilfeller hvor mistenkte avhjelper oppklaringen i egen sak.

Bestemmelsen hjemler med dette en adgang til å komme med straffetilsagn både gjennom såkalt *plea of guilt* og *nolo contendere*.⁸⁴ Det vil derfor være uvesentlig hvordan mistenkte forholder seg til skyldspørsmålet, så lenge vedkommende bidrar med opplysninger av betydning for sakens oppklaring. Imidlertid kan det i praksis vanskelig tenkes et tilfelle der mistenkte hjelper å oppklare egen sak, uten å innrømme skyld. Mest nærliggende er i så fall de tilfeller der tiltalte erkjenner de faktiske forhold, men ikke straffeskyld.

Utvalget har videre valgt å bruke begrepet «*mistenkte*».⁸⁵ Dette er nok for det første et utslag av at straffeprosessutvalget ønsker å gå bort ifra skillet mellom mistenkt og siktet. Men det må trolig også ansees som en begrensning nedad. Det er naturligvis uakseptabelt at påtalemyndigheten kommer med straffetilsagn før gjerningspersonen er på stadiet som mistenkt. Noe innskrenkende må nok begrepet allikevel tolkes. Påtalemyndigheten bør ikke være avskåret fra å inngå avtaler med tiltalte, da dette også kan innebære en betydelig prosessøkonomisk vinning i enkelte tilfeller.

---

⁸³ NOU 2016: 24 pkt. 16.8.5. på side 379

⁸⁴ *Plea of guilt* og *Nolo Contendere* er forklart under pkt. 2.1

⁸⁵ NOU 2016 24. pkt. 16.8.5

Hva gjelder bestemmelsens andre ledd, heter det at mistenkte skal gjøres kjent med adgangen til og vilkårene for omgjøring, jf. utkastets § 29-8. Annet ledd synes med dette å uttømmende regulere påtalemyndighetens adgang til å fravike tilsagnet. I paragrafen heter det som følger:

«Tilsagn etter § 27-8 kan omgjøres dersom mistenkte ikke står ved tilståelsen eller opplysningene som er gitt. Det samme gjelder dersom det viser seg at mistenktes forhold er mer alvorlig enn vedkommende har forklart, eller det avdekkes andre forhold som mistenkte står bak, og de nye opplysningene kan få vesentlig betydning for straffen»

Med dette lovfestes langt på vei gjeldende rett på området, jf. Rt. 2005 s. 1453 og Rt. 2007 s. 1056. Som nevnt under *pkt. 4.1.1*, var det i førstnevnte dom heller ikke tale om at forholdet fikk en annen rettslig identitet. Saken dreide seg som nevnt om oppbevaring og import av narkotika. Her la Høyesterett til grunn at påtalemyndigheten kunne fravike avtalen, ettersom senere opplysninger innebar en betydelig kvantitativ økning i forhold til avtalen.

Straffeprosessutvalget synes på sin side å skille mellom to situasjoner. Disse er henholdsvis når mistenkte forklarer seg falskt, og der straffbare forhold senere blir kjent uavhengig av mistenktes forklaring. Dette må forsås som alternative muligheter for påtalemyndigheten til å fravike avtalen, jf. ordlyden «*eller*». Terskelen for å fravike straffetilsagn er trolig noe ulik etter de to alternativene. Der mistenkte forklarer seg falskt, synes terskelen å være betydelig lavere, jf. «*mer alvorlig*». Men nøyaktig hvor alvorlig de etterfølgende lovbruddene må være for at avtalen skal underkjennes, er tilsynelatende et spørsmål overlatt påtalemyndigheten og domstolen.

Rettsregelen utvalget har oppstilt er naturlig nok myntet på at lovbrøyteren snakker sant. Den tilsynelatende lavere terskelen for å fravike straffetilsagnet ved falske forklaringer, kan forstås som en oppfordring til nettopp dette. Det er imidlertid tvilsomt om denne oppfordringen vil ha noen virkning i praksis. Poenget med å fremme et påstandstilsagn allerede på mistankestadiet, er å unngå ressurskrevende etterforskning, og å eventuelt oppnå forenklet rettsprosedyre.

Dersom politiet etterprøver mistenktes uttalelser i utførlig grad, vil et tilsagn kun i begrenset grad innebære en prosessøkonomisk gevinst. For de situasjoner det avdekkes senere straffbare forhold uavhengig av siktedes forklaring, synes imidlertid terskelen å ligge høyere. I slike

tilfeller må de senere opplysningene kunne få «vesentlig betydning for straffen». Denne terskelen er mer i tråd med det som kan utledes av foreliggende rettspraksis.⁸⁶

Foruten å lovfeste påtalemyndighetens adgang til å komme med påstandstilsagn, samt muligheten til å fravike egne tilsagn, innebærer ikke den foreslåtte bestemmelsen noen betydelig nyvinning.

Når det kommer til rettens forhold til slike avtaler, synes imidlertid utvalgets anmodninger å være mer kontroversielle. Utkastets § 32-3 lyder som følger:

«Ved fastsettelse av straff og andre strafferettslige reaksjoner enn inndragning er retten ikke bundet av påstandene. Foreligger det bindende tilsagn etter § 28-7, kan retten likevel bare gå utover påstanden det er gitt tilsagn om, når det fremstår som klart at reaksjonsfastsettelsen ellers vil bli feil»

Første punktum gjenspeiler nåværende straffeprosesslov § 38 og gjeldende rett. Domstolen er ikke bundet av påtalemyndighetens straffepåstand. En slik forståelse er som nevnt også lagt til grunn i plenumsavgjørelsen inntatt i Rt. 2009 s. 1336.⁸⁷

Men i bestemmelsens annet punktum foreslås det et nokså radikalt unntak. Dersom det foreligger en avtale i henhold til § 28-7, kan retten bare unntaksvis fravike påtalemyndighetens straffepåstand. Som utvalget selv bemerker, representerer løsningen en tilnærmet lik rettstilstand som ble foreslått av flertallet i Rt. 2007 s. 1056.⁸⁸

Utvalgets forslag berører for det første fundamentale sider ved maktfordelingen i norsk straffeprosess. Flere hensyn og prinsipielle synspunkt gjør seg derfor gjeldende. Straffeprosessutvalget belyser på sin side i størst grad holdepunkter som taler lovforslagets sak.

Herunder tas det først til orde for at ordningen vil øke mistenktes forutberegnelighet for sakens utfall. Dersom domstolen i mindre grad kan fravike avtalen mellom påtalemyndigheten og tiltalte, vil sakens utfall klart nok være mer forutsigbar. Villigheten for mistenkte til å inngå en slik avtale på et tidlig stadium kan følgelig tenkes større. Videre

---

⁸⁶ Jf. pkt. 4.1.1

⁸⁷ Se drøftelse under pkt. 5.1.3

⁸⁸ NOU 2016: 24 pkt. 16.8.5. på side 380

påpeker utvalget at det i de aller fleste tilfeller er påtalemyndigheten som uansett best kan vurdere den prosessøkonomiske gevinsten mistenktes tilståelse har hatt.⁸⁹ En tilståelse kan for så vidt også være et nødvendig bevis for å i det hele tatt kunne reise tiltale. Hva gjelder fare for eventuell myndighetsmisbruk, dikterer objektivitetskravet at påtalemyndigheten kommer frem til det de mener er riktig resultat. Påtalemyndighetens plikt til å forholde seg objektiv vil følgelig være med på å sikre at det kun er den prosessøkonomiske gevinsten som begrunner innholdet i påstandstilsagnet.

Lovforslaget søker med dette å begrense domstolens kompetanse til fordel for en mer prosessøkonomisk ordning. Det er imidlertid ett argument som i særlig grad etterlater seg tvil til lovforslaget: Den som uoppfordret tilstår et lovbrudd, stiller tilsynelatende svakere enn den som velger å vente på et straffetilsagn fra påtalemyndigheten.

Denne problemstillingen ble så vidt berørt av mindretallet i Rt. 2007 s. 616 avsnitt 36. Det er allikevel tvilsomt om straffeprosessutvalget har tatt dette i betraktning ved utformingen av utkastets § 32-3.

Lovforslaget gjør det lite attraktivt for mistenkte å komme med en tilståelse uten først å ha mottatt et tilsagn fra påtalemyndigheten. Ettersom bestemmelsen tilnærmet utelukkende er begrunnet i prosessøkonomiske hensyn, vil det nok ha formodningen mot seg å gjøre det mest prosessøkonomisk gunstige alternativet, minst attraktivt for mistenkte.

En mulig løsning på dette problemet er å endre straffeloven § 78 bokstav f, slik at en uoppfordret tilståelse alltid vil være et mer gunstig alternativ. Men dette vil i sin tur innebære å lovfeste ytterligere føringer for domstolen ved straffeutmålingen. En slik tilnærming bærer derfor potensialet til å volde uheldige følger. På den andre siden, dersom en endring av straffeloven § 78 bokstav f ikke blir foretatt, kan det synes som om påtalemyndigheten selv må legge opp til en omfattende forhandlingskultur, ettersom det må veies opp for en eventuell nedgang i alminnelige tilståelser.

En annen nærliggende fare er falske tilståelser. Det vil alltid være en fare for at tilsagn fra påtalemyndigheten kan tjene som et uheldig pressmiddel. Ordningen prosessutvalget har foreslått vil trolig medbringe et betydelig forhandlingsmonn for påtalemyndigheten. I enkelte

---

⁸⁹ NOU 2016: 24 pkt. 16.8.5. på side 380, femte avsnitt

tilfeller, kan det derfor tenkes at en uskyldig mistenkt veier attraktive tilbud fra påtalemyndigheten opp imot konsekvensene av å ikke bli trodd i retten.

Videre synes ordning å favorisere de ressurssterke. Dette kommer særlig til uttrykk ved at utvalget konsekvent har vist til begrepet «*mistenkte*» og ikke *siktede*, jf. ovenfor. Det følger av straffeprosessloven § 94 at man som mistenkt ikke har rett på forsvarer.

I utkast til ny straffeprosesslov § 3-12 blir dette et godt stykke på veg avhjulpet ved at «*mistenkte*» skal ha forsvarer der det er tale om å idømme ubetinget fengsel, samfunnsstraff eller ungdomsstraff. Et naturlig utgangspunkt vil derfor være at mistenkte har krav på forsvarer der det er en teoretisk mulighet for ubetinget fengsel etter straffebudet. Men etter straffeprosessutvalgets bemerkning til § 3-12 beror spørsmålet på om det er «*en realistisk mulighet for ubetinget reaksjon*».⁹⁰ Resultatet blir at mistenkte ikke har krav på forsvarer i to tilfeller. For det første gjelder dette tilfeller der straffetilsagnet gjelder en annen reaksjonsform enn det som følger av § 3-12. For det andre der påtalemyndigheten skjønnsomt har kommet frem til at det ikke er tale om å ilegge betinget fengsel. Juridisk bistand må i så fall betales av egen lomme.

Ordningen legger følgelig opp til en favorisering av de ressurssterke, og i teorien kan dette også gjelde svært alvorlige forbrytelser. Det er for eksempel flere tilfeller fra rettspraksis hvor en eneforsørger dømmes til betinget fengsel for overtredelse av straffeloven § 282, av hensyn til barnets beste. I slike saker er det en nærliggende tanke at påtalemyndigheten kan konkludere med at det ikke er realistisk med en ubetinget reaksjon. Gode grunner taler derfor for at det i tillegg må lovfestes en ubetinget rett på juridisk bistand i møte med alle typer tilsagn fra påtalemyndigheten.

Med dette foreligger det nokså klare indikatorer på at utvalgets forslag vil gå på bekostning av mistenktes rettsikkerhet. Dette kommer særlig til uttrykk gjennom manglende rett på juridisk bistand. Når det i tillegg er tvilsomt om ordningen vil innebære prosessøkonomisk gevinst, er det lite som taler for at utkastet burde vedtas.

Lovforslaget synes i det vesentlige å være begrunnet i at prosessøkonomisk gevinst best kan oppnås ved å ivareta mistenktes behov for forutberegnelighet i møte med straffetilsagn. Det er

---

⁹⁰ NOU 2016: 24 på side 553 “*Til § 3-12. Forsvarer ved politiavhør av mistenkte*”

imidlertid mye som taler for at dagens rettsstilstand begrenser rettens adgang til å overprøve straffepåstanden i tilstrekkelig grad. Selv om straffeutmålingen er en vurdering som tilkommer retten, dikterer anklageprinsippet og partsprosessen at domstolen allikevel skal utvise forsiktighet med å fravike påtalemyndighetens straffepåstand i siktedes disfavør. Mistenktes behov for forutberegnelighet synes derfor å være tilstrekkelig ivaretatt. En overvekt av momenter taler derfor for at lovforslaget representerer en unødig begrensning av domstolens kompetanse.

Etter mitt skjønn burde lovforslaget forkastes. En ordning som berører grunnleggende sider ved straffeprosessen, bør innebære en betydelig nyvinning dersom det skal gjøres til gjeldende rett. Basert på drøftelsen ovenfor er det særlig tre problemer lovutkastet kan synes å skape. For det første er det tvilsomt hvilken prosessøkonomisk gevinst som faktisk vil oppnås. Et nødvendig og kostbart tiltak vil være å utvide retten til juridisk bistand for å ikke favorisere ressurssterke personer. For det andre legger lovforslaget opp til at påtalemyndigheten skjønnsomt skal komme frem til hva som er en realistisk straffereaksjon i saken. Slike skjønnsomme ordninger er sjeldent prosessbesparende. Til slutt legger forslaget opp til en forhandlingskultur hvor mistenkte har lite å tjene på å tilstå, før påtalemyndigheten har utferdiget et straffetilsagn. Følgelig vil den foreslåtte ordningen trolig medføre en nedgang i alminnelige tilståelser, som også vil innebære en nedgang i det mest prosessøkonomiske alternativet.

Lovforslaget har med dette et stort skadepotensial, med få garantier for nyvinning.

Drøftelsene ovenfor har knyttet seg til de tilfeller hvor siktede/mistenkte bidrar til oppklaring i egen sak. Et neste spørsmål blir om påtalemyndigheten kan komme med straffetilsagn i bytte mot at siktede bidrar til oppklaring av andres straffbare gjerninger.

4.3 En lempeligere straffepåstand som motytelse for opplysninger om straffbare forhold begått av andre

Straffeloven § 78 bokstav f åpner også for at tiltalte kan gis strafferabatt når vedkommende «*i vesentlig grad har bidratt til oppklaring av andre lovbrudd*». Alternativet er langt på vei en kodifisering av praksis etter straffeloven av 1902 § 59, Jf. Ot.prp.nr. 8 (2007-2008) s. 276. Det er følgelig lange tradisjoner i norsk rett for å gi strafferabatt når *lovbryteren* bidrar til oppklaring av andre(s) lovbrudd, jf. også HR. 2019 s. 1236-A avsnitt 16.

Det rettslige utgangspunktet er det samme som for tilståelse av egne lovbrudd. Det tilkommer fortsatt domstolen å avgjøre spørsmålet om strafferabatt.⁹¹ Tilsynelatende skulle påtalemyndigheten derfor ha samme adgang til å komme med straffetilsagn i bytte mot at gjerningspersonen inkriminerer andre, som for de tilfellene avtalen bygger på tilståelse av egne lovbrudd.⁹² På den andre siden kan rettspraksis og juridisk teori tas til inntekt for at dette ikke er tilfellet.

Velger man det utgangspunktet at påtalemyndigheten har en slik adgang, kan det uansett utledes noen særlige begrensninger. Som tidligere nevnt er påtalemyndigheten pliktige til å underrette mistenkte om at retten ikke er bundet av avtalen. Siktede må derfor informeres om de særlige begrensninger for strafferabatt ved oppklaring av andres straffbare gjerninger.⁹³ Som eksempel vil strafferabatten for det første reduseres i de tilfeller hvor gjerningspersonen har en egeninteresse i å bringe medskyldige inn i saken, jf. kjennelsen inntatt i Rt. 2002 s. 933.⁹⁴ Videre følger det av Rt. 2004 s.1491 avsnitt 12 at opplysningene må være av en viss verdi. I sistnevnte sak hadde siktede tilbudt opplysninger om narkotikalovbrudd. Opplysningene ledet imidlertid ikke til noen nye pågripelser. Strafferabatt ble derfor ikke tilkjent.

Tar man derimot et mer overordnet standpunkt, kan avtalegrunnlag som beror på å avdekke andre(s) straffbare forhold, synes å rokke ved rettsgrunnsetninger i norsk straffeprosess. Det er derfor usikkert om påtalemyndigheten i det hele tatt har en slik adgang.

Spørsmålet har ikke vært oppe til doms siden 1930-tallet, jf. Rt. 1930 s. 344. Saken gjaldt overtredelse av datidens *rusdrikklov*. Påtalemyndigheten hadde kommet med tilsagn om påtaleunntatelse for den ene gjerningspersonen, i bytte mot at han skulle vitne mot den andre gjerningspersonen. Den første gjerningspersonen fikk altså tilbud om å slippe straffereaksjon, i bytte mot å vitne mot sin medskyldige. Dommen ble avsagt med dissens to mot en, og flertallet kom til at påtalemyndigheten ikke hadde kompetanse til å inngå denne typen avtaler. På side 345 uttalte flertallet følgende:

---

⁹¹ Se blant annet pkt. 4.1. i oppgaven

⁹² Pkt. 5. side 24 siste avsnitt og side 25 første avsnitt.

⁹³ Norsk lovkommentar ved Magnus Matningsdal, note 638 i tilknytning straffeloven § 78 bokstav f.

⁹⁴ Se særlig tredje siste avsnitt

«Under disse omstendigheter forekommer det mig uantagelig, at den rett, som straffeprocesslovens § 85 hjemler påtalemyndigheten til at undlate påtale av opportunitetshensyn, skulde kunne benyttes til at etablere en "kronvitne"-ordning».

Flertallet tar med dette forholdsvis sterk avstand fra det de kaller en kronvitneordning. Det er imidlertid tvilsom om rettsavgjørelsen kan sies å gi uttrykk for gjeldende rett. Dommen er for det første gammel. For det andre synes flertallet å forkaste enhver tanke om at siktede kan tilkjennes strafferabatt, som følge av inkriminerende opplysninger om andre personer. I dag har domstolen en slik adgang gjennom straffeloven § 78 bokstav f. Dette trekker i retning av at dagens rettstilstand i større grad tillater avtalegrunnlag basert på angivelse av andre gjerningspersoner. På den andre siden baserer flertallets votum seg på prinsipp- og hensynsbaserte betraktninger som fortsatt er sentrale i straffeprosessen.

Svaret må etter dette bero på en avveining av grunnleggende hensyn og prinsipper.

Oppportunitetsprinsippet taler for at påtalemyndigheten skal ha en adgang til å inngå denne typen avtaler. Påtalemyndigheten vil i de fleste tilfeller stå nærmest å vurdere om en avtale med gjerningspersonen er hensiktsmessig. I beste konsekvens kan en slik ordning innebære at enkelte vil oppnå en reduksjon i straffen, i bytte mot at de avhjelper straffeforfølgningen av større kriminelle bakmenn som er skyldige i mer alvorlig forbrytelser.

Ordningen kan altså bidra til mer enn bare prosessuelle besparelser. En kronvitneordning vil gjøre det lettere for politiet å gå i sømmene på større kriminelle miljøer. Følgelig kan det utgjøre et betydelig bidrag i kampen mot organisert kriminalitet. Dette er også et behov som i større grad har meldt seg i senere tid. Som følge av en økning i gjengkriminaliteten, har blant annet riksadvokaten gitt uttrykk for at politiet mangler de nødvendige hjemlene/straffebudene til å forfølge kriminelle bakmenn.⁹⁵ En kronvitneordning kunne følgelig vært et kjærkomment hjelpemiddel for politiet.

Det kan også tenkes saker hvor en lempelig behandling av kronvitne ansees som det rettmessige alternativet. For et slikt tilfelle har Andenæs og Myhrer kommet med et tjenlig eksempel: I saker om menneskesmugling, vil også de som er smuglet inn i landet ha begått en straffbar handling. Men de kan også utgjøre sentrale vitner mot de som organiserer

---

⁹⁵ Se blant annet, Riksadvokaten, høring NOU: 2020: 4 (12.10.20) «straffelovutvalgets utredning nr. 1 – kriminalisering av deltakelse i og rekruttering til kriminelle grupper»

virksomheten.⁹⁶ Ut ifra rene rimelighetsbetraktninger ville det være lite betenkkelig om påtalemyndigheten nedla milde straffepåstander, eller unnlot å straffeforfølge de smuglete individene, i bytte mot at de vitnet mot bakmennene.

I andre situasjoner kan imidlertid påstandstilsagn, som vederlag for å vitne, skape et utilbørlig press for siktede. Videre er det en fare for at kriminelle miljøer i stor utstrekning tilpasser seg påtalemyndighetens bruk av kronvitner. I land hvor dette er vanlig, har det i særlig grad ledet til en «øye for øye»-mentalitet blant organiserte kriminelle.⁹⁷ Følgelig er det også i Norge en nærliggende fare for at det utvikler seg en kultur hvor gjengjeldelse og frykt gjør det vanskelig å opptre som vitne i straffesaker.

Likebehandlingshensyn og objektivitetsplikten taler videre for at slike avtaler ikke burde finne sted. Det vil være betenkkelig at enkelte lovbrytere ender opp med en mildere straff, utelukkende fordi de innehar nyttig informasjon for politiet.

På samme måte taler allmenhetens tillit til rettsvesenet for at påtalemyndigheten ikke kan komme med denne typen straffetilsagn. Det vil igjen være lite betryggende for allmenheten at påtalemyndigheten inngår avtaler med gjerningspersoner bak lukkede dører. Videre har ordningen potensiale til å skape en angiverkultur, noe som i liten grad er å ettertrakte.

Et siste moment er troverdigheten til vitnet. Ved en rettstilstand der man i stor grad er tjent med å angi andre lovbrytere, vil det trolig være fristende for mange å snakke usant, for å selv oppnå en mildere straff. Dette kan i sin tur føre til uriktige rettsavgjørelser, og i ytterste konsekvens bidra til justismord. Et tjenlig eksempel på deler av denne problematikken, er den såkalte Jensen-saken.⁹⁸ I dommen ble troverdigheten til aktoratets mest sentrale vitne (Gjermund Cappelen) tilsynelatende betydelig svekket på bakgrunn av strafferabattordningen. Under et av tiltalespørsmålene i dommen heter det blant annet:

---

⁹⁶ Johs. Andenæs og Tor-Geir Myhrer 2009 «*Norsk straffeprosess*» 4. utgave, på side 203-204

⁹⁷ United Nations Office of Drugs and Crime, rapport av 2008 “*Good practices for the protection of witnesses in criminal proceedings involving organized crime*” på side 93 flg. (sist lest, 05.10.2020)

⁹⁸ Borgarting lagmannsrett, saksnummer: 17-170785AST-BORG/02. Kan leses her: <https://www.domstol.no/contentassets/7166d25a900d46d3b1c237c5228d552e/17-170785ast-borg-dom-av-19.06.2020-.pdf>

«Lagmannsretten meiner at ei slik vedkjening isolert sett ikkje har særleg verdi som bevis i straffesaka mot A. Det er påkravd å gå meir detaljert gjennom forklaringa til B for å vurdere bevisstyrken i forklaringa, inkludert om forklaringa blir underbygd av andre bevis»⁹⁹

Cappelens forklaring ville nok vært enda mer betenkelig dersom rabattordningen var myntet på en avtale med politiet. En kronvitneordning byr med dette på betydelige betenkeligheter i relasjon til likebehandlingshensyn, objektivitet og vitners troverdighet. En slik tilnærming er derfor lite forenelig med grunnsetninger i straffeprosessen. Tross muligheten for en betydelig prosessøkonomisk gevinst, samt en anledning til å straffeforfølge kriminelle bakmenn, synes de potensielle negative følgende å være vel så store. Faren for å skape en angiverkultur, fremkalle uriktige forklaringer, og å skape utilbørlig press for tiltalte, er særlig fremtredende.

Det konkluderes derfor med at påtalemyndigheten ikke har adgang til å komme med påstandstilsagn i bytte mot at siktede kommer med opplysninger om andres straffbare handlinger. Eventuell strafferabatt for inkriminering av andre personer, er derfor et spørsmål som utelukkende tilkommer retten.

Konklusjonen må for så vidt gjelde for alle typer avtaler med påtalemyndigheten, ikke bare ved påstandstilsagn. Prinsippene som konklusjonen er myntet på gjør seg gjeldende for alle sider av påtalemyndighetens virksomhet og er grunnsetninger i straffeprosessen. Det er derfor ikke rom for noen kronvitneordning i den norske strafferettspleien.

Påtalemyndigheten har med dette en forholdsvis klart definert adgang til å komme med straffetilsagn. Rent overordnet må avtaler om straffeutmålingen mellom siktede og påtalemyndigheten, tilkomme på en redelig og tillitsfull måte. I forlengelse av dette, må det blant annet være klart hvilke straffbare forhold avtalen omhandler og straffebudet må være egnet. Videre må det være klart for siktede at domstolen ikke er bundet av avtalen. Til slutt er det bare tilståelse av egne straffbare handlinger som kan brukes som avtalegrunnlag.

---

⁹⁹ Under spørsmålet «Har B innført hasj i tidsperioden?» fjerde avsnitt.

5 Påtalemyndighetens adgang til å avtale sakens utfall gjennom påtalevedtak

Avhandlingen har til nå tatt for seg tilfeller hvor straffesaker blir avgjort i domstolen. Det er imidlertid flere måter påtalemyndigheten kan avslutte straffeforfølgning, før det er tale om en straffesak. De fleste anmeldelser avgjøres gjennom påtalevedtak.¹⁰⁰ Det er dermed nærliggende at påtalemyndigheten kan komme med vedtakstilsagn, i bytte mot en tilståelse fra siktede.

Påtalemyndighetens kompetanse til å fatte vedtak på etterforsknings- og påtalestadiet, er i det vesentlige regulert gjennom rammebestemmelser.¹⁰¹ Regelverket er i liten grad detaljregulerende og gir følgelig rom for å ta reelle hensyn i betraktning. Som utgangspunkt har derfor påtalemyndigheten en forholdsvis vid adgang til å fatte vedtak på bakgrunn av skjønsmessige betraktninger. Begrensninger følger i første omgang av grunnleggende prinsipper for påtalemyndighetens virksomhet.

I den videre fremstillingen vil det bli tatt konkret stilling til forskjellige påtalevedtak. Innledningsvis er det imidlertid viktig å bemerke at domstolen har vist seg lite villig til å overprøve påtalemyndighetens begrunnelse for ulike vedtak. Dette reiser i sin tur særlige spørsmål om rettssikkerhet, og er et viktig moment å ha i mente når en skal vurdere påtalemyndighetens adgang til å komme med vedtakstilsagn overfor siktede.

Det kanskje mest fremtredende eksempelet er Rt. 1976 s. 652. Saken gjaldt uteblivelse av pliktjeneste i militæret. Tiltalte gjorde det forgjeves gjeldende at begrunnelsen for tiltalen var i strid med likebehandlingshensyn. For spørsmålet om domstolens adgang til å overprøve påtalemyndighetens begrunnelse for et vedtak, uttalte førstvoterende følgende: «*Dette er omstendigheter som domstolen vanligvis overhodet ikke skal vurdere ved avgjørelsen av skyldspørsmålet etter tiltalen*».¹⁰²

Synspunktet ble fulgt opp i Rt. 2004 s. 754. I saken hadde tiltalte unnlatt å møte til siviltjeneste tre ganger, men påberopte at tiltalen var i strid med objektivitet- og

---

¹⁰⁰ SSB, 18. juni 2002 «*politiet er mest avgjørende i rettssystemet*» <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/politiet-er-mest-avgjorende-i-rettssystemet> (sist lest, 02.12.2020)

¹⁰¹ For eksempel regler i påtaleinstruksen, straffeprosessloven og lov av 10. februar 1967 (forvaltningsloven)

¹⁰² Jf. Tredje siste avsnitt på side 658

likebehandlingshensyn. Selv om det forelå klar administrativ praksis, samt rundskriv fra departementet hvor det het at slike forhold ikke skulle anmeldes, valgte Høyesterett å ikke overprøve begrunnelsen for påtalemyndighetens påtalevedtak/tiltalen. I avsnitt 28 uttalte førstvoterende henholdsvis: «*Retten har ingen skjønsmessig adgang til å unnlate å pådømme saken under henvisning til at administrativ praksis tilsier at forholdet ikke skulle være anmeldt og påtalt*».

Påtalskjønnet er følgelig noe domstolen som utgangspunkt ikke overprøver.

5.1 Avtaler om henleggelse og nedsubsumering av straffebud

Ettersom den norske påtalemyndighetens virksomhet er myntet på et opportunitetsprinsipp, kan det ikke utledes noen absolutt forfølgelsesplikt av norsk lovgivning. Etter at en etterforskning er avsluttet, må påtalemyndigheten derfor avgjøre om tiltale skal reises, eller om forholdet skal henlegges, jf. straffeprosessloven § 249.

Etter langvarig påtalepraksis er den klare hovedregel at saker bare blir henlagt ut ifra et mindre knippe begrunnelser. De mest sentrale typetifellene er herunder at gjerningspersonen er ukjent, at det ikke foreligger tilstrekkelig bevis, forholdet er ikke straffbart eller at det ikke ansees rimelig å straffeforfølge av ressursmessige hensyn. Mangel på kapasitet kan for så vidt også legitimere en henleggelse i nærmer bestemte tilfeller, jf. påtaleinstruksen § 7-1 og § 17-1.

Men som fremhevet under *pkt. 1.3.2* vil ikke påtalepraksis alene utgjøre en primær rettshjemmel for domstolen. Tilsagn om henleggelse er videre en sentral del av *plea bargaining*-instituttet. Det er derfor naturlig å vurdere om et henleggelsestilsagn kan tillates etter norske straffeprosessregler.

Dersom lovbrøyteren har begått flere lovbrudd, behøver for så vidt ikke en henleggelse av de mindre alvorlige forbrytelsene å ha noen innvirkning på straffeutmålingen. Slik sett kan en adgang til å komme med tilsagn om henleggelse representere en pragmatisk og prosessøkonomisk gunstig tilnærming i mange tilfeller. Videre kan det tenkes tilfeller der det ut ifra allmenne og individuelle hensyn ikke ansees hensiktsmessig å forfølge lovbrøyteren. Det kan for eksempel tenkes at man er nær en lovendring som medfører at gjerningsbeskrivelsen i det aktuelle straffebudet, om kort tid ikke vil være straffbar. Et nærliggende tilfelle er besittelse av mildere rusmidler som er foreslått avkriminalisert, jf.

rusreformutvalget av 2019.¹⁰³ På den andre siden vil det knytte seg prinsipielle betenkeligheter til denne typen tilsagn.

For det første vil objektivitet- og likebehandlingshensyn ha en modererende effekt. Det må også ansees på det rene at henleggelsestilsagn i de aller fleste tilfeller vil stride med det materielle sannhetsprinsipp, som er overordnet i strafferetten. Likebehandlingshensyn kan videre lede til at påtalemyndigheten i forholdsvis omfattende grad må komme med henleggelsesløfter, ettersom like tilfeller skal behandles likt. De grunnleggende prinsippene som særlig gjør seg gjeldende for spørsmålet, taler med dette for at påtalemyndigheten i minste fall må utvise en betydelig forsiktighet ved tilsagn om henleggelse.

Spørsmålet om påtalemyndigheten kan henlegge enkelte poster under tiltalen ble behandlet i Rt. 1994 s. 1139. Dommen ble avsagt i avdeling og var enstemmig. Spørsmålet i saken var hvorvidt politiet kunne lese opp en tidligere politiforklaring under hovedforhandling. Tiltalte hevdet han hadde kommet med selvinkriminerende opplysninger, som en direkte konsekvens av at politiet kom med løfte om at det ikke ville reageres strafferettslig. Tingretten nektet beviset ført, og tiltalte ble følgelig frikjent. Høyesterett opphevet senere dommen, da det var usikkerhet rundt faktum i saken. For spørsmålet om adgangen til å komme med henleggelsestilsagn, uttalte førstvoterende følgende på side 1142: «*Det vil være i strid med straffeprosessloven § 92 annet ledd dersom den som avhøres av politiet får et løfte om at det ikke vil bli reagert strafferettslig overfor han for forhold han forklarer seg om i avhøret*».

Etter tidligere drøftelse er det klart at man ikke kan utlede et absolutt løfteforbud av straffeprosessloven § 92, jf. pkt.3.2. Uttalelsen må følgelig forstås slik at en innskrenkende tolkning av løftebegrepet i straffeprosessloven § 92 er utelukket i de tilfeller påtalemyndigheten lover siktede å henlegge saken. Dommen synes med dette å avskjære enhver adgang for påtalemyndigheten til å komme med henleggelsestilsagn.

En nærmere presisering av forbudet kan utledes av påtaleinstruksen § 8-2 fjerde ledd. Bestemmelsen gjelder etter sin ordlyd både nedsubsumering av straffebud, og henleggelse av enkelte tiltaleposter, jf. «*reduisert*». En slik forståelse kan også utledes av forarbeidene til påtaleinstruksen, jf. NOU: 1984: 27.¹⁰⁴ Riksadvokaten har videre ved rundskriv av 7. mai

---

¹⁰³ Se Rusreform – fra straff til hjelp. NOU:2019: 26 side 247, pkt. 12.2

¹⁰⁴ NOU: 1984: 27 «*ny påtaleinstruks*» på side 117, fjerdeavsnitt

2007 gitt instruks om at henleggelse og nedsubsumering av straffebud ikke skal anvendes som godtgjørelse for tilståelse av egne straffbare forhold.¹⁰⁵

Rettstilstanden er med dette entydig og klar; påtalemyndigheten kan ikke komme med henleggelsestilsagn, eller løfter om nedsubsumering overfor siktede.

Dersom påtalemyndigheten skal ha en adgang til å komme med henleggelsestilsagn må det foretas en lovendring. Straffeprosessutvalget tar for så vidt til orde for at en slik lovendring ikke burde finne sted.¹⁰⁶ Det er imidlertid uklart om departementet vil dele samme syn. Videre synes det å være en betydelig politisk vilje til å gjøre rettergangen i straffesaker mer kostnadseffektiv.¹⁰⁷ En del av oppgavens aktualitet er spørsmålet om man vil være tjent med ulike *plea bargaining*-mekanismer, og i hvilken grad det kan tillates. Det er følgelig interessant å se hvilke føringer som vil gjelde for lovgiver dersom henleggelsestilsagn blir forsøkt innført gjennom en lovendring.

5.1.1 Kan henleggelsestilsagn tillates gjennom lovendring?

Som utgangspunkt står naturlig nok lovgiver fritt til å gjøre henleggelsestilsagn til en del av den norske strafferettspleien. Imidlertid kan det trolig utledes noen begrensninger av våre folkerettslige forpliktelser. Dette synes særlig å gjelde ved integritetskrenkelser og har kommet til uttrykk gjennom en rekke avgjørelser fra den Europeiske Menneskerettighetsdomstolen (EMD). Spørsmålet som EMD flere ganger har tatt stilling til, er om påtalemyndigheten har en forfølgelsesplikt i nærmere bestemte tilfeller.

Gjennom menneskerettsloven § 2 jf. §3,¹⁰⁸ er den Europeiske Menneskerettighetskonvensjon (EMK) gjort til norsk lov med forrang.¹⁰⁹ For hva gjelder straffeprosessen konkret, er det samme presisert i straffeprosessloven § 4. EMK oppstiller en rekke materielle, så vel som prosessuelle rettigheter for individet. Særlig relevant for spørsmålet er imidlertid EMK art. 2 hvor det heter at, «*Everyone's right to life shall be protected by law*». I spørsmålet om påtalemyndigheten har en plikt til å straffeforfølge, er dette lovbestemmelsen som er mest utførlig behandlet av EMD.

---

¹⁰⁵ Se RA-2007-3 under pkt 2.

¹⁰⁶ Særlig NOU: 2016: 24, på side 378, under pkt. 16.8.5, samt i mandatet

¹⁰⁷ NOU 2020:11. På side 246 under pkt. 20.3.5 «*Sakskostnadene øker*»

¹⁰⁸ Lov nr. 30 av 21. mai 1999, «*menneskerettsloven*»

¹⁰⁹ Convention of the protection of human rights and freedoms, Rome 4. November 1950

I den forlengelse er det gjentatte ganger blitt understreket at staten plikter å oppstille et effektivt rettsmiddel for å verne retten til liv. Dette følger blant annet av EMD-avgjørelsen SILIH v. SLOVENIA.¹¹⁰ Klageren (*Silih*) hadde begjært straffeforføling av en lege som hadde feilbehandlet hans sønn. Saken ble i første omgang henlagt på grunn av bevisets stilling. Som følge av dette tok faren ut sivilt søksmål hvor det ble innhentet nye bevis. Faren begjærte så ny tiltale mot legen på bakgrunn av de nye bevisene. Etterforskningen ble imidlertid igjen avsluttet uten at det ble tatt ut tiltale. EMD konkluderte enstemmig med krenkelse av EMK art. 2.

I premiss 159, uttalte domstolen følgende; *“the Court concludes that the procedural obligation to carry out an effective investigation under Article 2 has evolved into a separate and autonomous duty.”*

EMK art. 2 oppstiller med dette en positiv plikt for offentlige myndigheter til å foreta en effektiv etterforskning. Videre vil påtalemyndigheten plikte å reise tiltale der en objektiv vurdering av bevisbildet tilsier det. Med dette er det også klart at påtalemyndigheten vil være avskåret fra å komme med et henleggelsestilsagn i tilfeller som er vernet av EMK. art. 2, uavhengig av nasjonale lovendringer.

Regelen får imidlertid et nokså snevert anvendelsesområde. Det er tilnærmet utelukkende saker om mistenkelige dødsfall som utløser en plikt til å etterforske og eventuelt straffeforfølge i kraft av EMK art. 2. Dette følger blant annet av sistnevnte dom, jf. SILIH v. SLOVENIA, premiss 157: *“while it is normally death in suspicious circumstances that triggers the procedural obligation under Article 2”*.¹¹¹

En noe bredere etterforskning- og påtaleplikt kan imidlertid utledes av NACHOVA and OTHERS v. BULGARIA.¹¹² Saken gjaldt to bulgarske menn som var ansatt i hæren. De to mennene tilhørte romfolket og var følgelig del av en etnisk minoritet. Etter å ha forlatt arbeidsplassen uten tillatelse ble de fengslet. De rømte senere fra fengselet, og ble skutt og drept under den påfølgende pågripelsen. Majorer som ledet pågripelsen kom angivelig med rasistiske bemerkninger. De etterlatte var klagere i saken og påberopte for det første

---

¹¹⁰ Sak av 9. april 2009 71463/01

¹¹¹ Sak av 9. april 2009 71463/01 premiss 157:

¹¹² EMD sak av 06. juli 2005 43577/98

konvensjonsbrudd av art. 2. For det andre ble det påberopt brudd på EMK art. 14. med anførsel om at drapene var rasistisk motivert. Ett av hovedspørsmålene i saken var følgelig om det var i strid med EMK art. 2, sammenholdt med art. 14, at det ikke ble foretatt en etterforskning/forfølgelse. Til dette svarte EMD bekreftende.

Særlig interessant er ratio decidendi for avgjørelsen. EMD synes å konstatere brudd på EMK art. 2 jf. art. 14, utelukkende begrunnet i ikke-diskrimineringshensyn, jf. premiss 162 flg. I ytterste konsekvens innebærer derfor avgjørelsen ytterligere begrensninger for lovgiver, ved at etterforskning ikke kan unnlates der det vil være i strid med diskrimineringsvernet i EMK art.14.

Avgjørelsene er med dette også veiledende for innholdet i objektivitetsplikten og likebehandlingshensynet som grunnsetninger i den norske straffeprosessen. Følgelig virker betydelige bånd å være lagt på lovgiver. Selv om den fulle rekkevidden av statens forfølgelsesplikt vanskelig kan utledes av foreliggende EMD-praksis, viser de overnevnte dommene at lovgiver uansett må tillegge objektivitets- og likebehandlingshensyn betydelig vekt.

5.2 *Avtaler om påtaleunntatelse*

Påtaleunntatelse vil si at påtalemyndighetene unntater å fremme straffesak, og nøyer seg med å fatte et vedtak som innebærer skyldkonstatering. Påtalemyndighetens adgang til å fatte vedtak om påtaleunntatelse er lovfestet i straffeprosessloven §§ 69 og 70. Bestemmelsene er det mest fremtredende uttrykket for opportunitetsprinsippet i norsk straffeprosess.

Lovens utgangspunkt er klart: Påtalemyndigheten står fritt til selv å bestemme hvilke saker de vil avgjøre med påtaleunntatelse, innenfor ordlyden i straffeprosessloven §§ 69 og 70.

Et felles vilkår for bestemmelsene, er at påtalemyndigheten må anse skyldspørsmålet bevist. Begrunnelsen er at påtaleunntatelse regnes som en strafferettslig reaksjon.¹¹³ Dette har to umiddelbare virkninger. For det første vil tilsagn om påtaleunntatelse falle utenfor deler av løfteforbudet i straffeprosessloven § 92, jf. *pkt. 3.2 og pkt. 5.1 i oppgaven*. Det er altså ikke tale om å love siktede at det ikke vil bli reagert strafferettslig. Videre får ikke momenter fra Høyesterettspraksis, riksadvokaten og påtaleinstruksen som fremhevet under *pkt. 5.1*

---

¹¹³ Jf. blant annet Norsk Lovkommentar ved Ingolf Skaflem, note 373 i tilknytning straffeprosessloven § 69

samme relevans. Spørsmålet om påtalemyndigheten kan komme med tilsagn om påtaleunntatelse er følgelig en selvstendig vurdering.

Foruten et felles vilkår om skyld, tar de to bestemmelsene sikte på noe ulike situasjoner.

Av straffeprosessloven § 69 første ledd fremgår det at påtalemyndigheten kan fatte vedtak om påtaleunntatelse dersom «*helt særlige grunner tilsier det*». Ordlyden trekker i retning av at det må foreligge tungtveiende grunner før påtalemyndigheten velger å avgjøre saken med påtaleunntatelse. I praksis beror spørsmålet om det foreligger «*helt særlige grunner*» på en totalbedømmelse. Mye er derfor opp til påtalemyndighetens skjønn, og etter gjeldende påtalepraksis gis det ikke påtaleunntatelse i mer alvorlige saker.¹¹⁴

Der en påtaleunntatelse etter straffeprosessloven § 69 kan ha samme reelle virkning som en henleggelse,¹¹⁵ tar straffeprosessloven § 70 sikte på konkurrenstilfeller, jf. «*sammenstøt*» i første ledd. Påtaleunntatelse etter § 70 vil i det vesentlige ha den virkning at siktede formelt sett ikke blir dømt for ett av flere straffebud. Men som det fremgår av ordlyden i bestemmelsen, skal ikke denne typen unntatelser ha noen (særlig) innvirkning for straffeutmålingen.

Når det kommer til en forhandlingssituasjon vil påtalemyndigheten altså ha størst forhandlingsmonn etter straffeprosessloven § 69. Straffeprosessloven § 70 vil bare innebære en berikelse for siktede i den utstrekning vedkommende ønsker å unngå rettskraftig dom for overtredelse av et bestemt straffebud. Påtaleunntatelse etter straffeprosessloven § 70 synes etter dette bare å være betenkelig i saker hvor fornærmede har særlig behov for å få skyldspørsmålet avgjort av retten. Følgelig vil det først og fremst være tilsagn om påtaleunntatelse etter straffeprosessloven § 69 som drøftes nedenfor.

Innledningsvis er det en nærliggende tanke at påtalemyndigheten vil bruke tilsagn om påtaleunntatelse for å avgjøre bevisspørsmålet i saken; altså i saker der det uten en tilståelse ikke er nok bevis til å fatte positivt påtalevedtak. Men ettersom en påtaleunntatelse defineres som en straffeaksjon, vil den riktige fremgangsmåten i slike tilfeller være å henlegge saken ut ifra bevisets stilling. Dersom påtalemyndigheten på den andre siden anser skyldspørsmålet

---

¹¹⁴ Jf. Norsk lovkommentar ved Ingolf Skaflem, note 374 i tilknytning straffeprosessloven § 69

¹¹⁵ Jf. Nors lovkommentar ved Ingolf Skaflem, note 384 i tilknytning straffeprosessloven § 69

bevist, står de i utgangspunktet fritt til å avgjøre saken med påtaleunntatelse, jf. straffeprosessloven § 69.

I første omgang kan påtalemyndigheten tenkes å avgjøre saken med forelegg. I praksis skjer nok dette nokså ofte, og har visse likhetstrekk med en *plea bargaining*-situasjon. Når påtalemyndigheten velger å vedta forelegg, med subsidiær tiltale, kan siktede selv velge hvor vidt han skal godta tilbudet eller bringe saken inn for retten. Slike utsagn bærer preg av påtaletilsagn, ettersom man står overfor en typisk tilbud/aksept situasjon. Det følger imidlertid av de konkrete straffebudene, samt rettspraksis, at påtalemyndigheten har en slik adgang. For de tilfeller påtalemyndigheten finner det passende og straffebudet tillater det, synes bruk av forelegg for mindre alvorlige forbrytelser å representere en gunstig og prosessøkonomisk løsning.

Dersom påtalemyndigheten derimot lover å avgjøre saken med forelegg, i bytte mot en tilståelse, blir spørsmålet mer komplisert. Som fremhevet under *pkt. 3.2*, må et tilsagn fra påtalemyndigheten representere et reelt alternativ for siktede, jf. løftebegrepet i straffeprosessloven § 92 annet ledd. Dette medfører at påtalemyndigheten i så fall må foreta en konkret vurdering av praksis i tilknytning til straffebudet det er tale om. Dersom den konkrete sakens faktum etter gjeldende praksis utgjør et tilfelle som normalt avgjøres med forelegg, vil et foreleggtilsagn representere en rettighet mistenkte allerede har. Denne typen kvasi-tilsagn fanges opp av løfteforbudet i straffeprosessloven § 92, jf. *pkt. 3.2*.

Tilsagn om påtaleunntatelse kan for det andre tenkes der det er begått flere straffbare handlinger. I slike tilfeller kan påtalemyndigheten tilby påtaleunntatelse for enkelte av de straffbare handlingene, i bytte mot at de resterende tilstås. Et slikt tilsagn vil i mange tilfeller representere et attraktivt tilbud for siktede, da det i realiteten kan innebære en form for dobbel strafferabatt. For det første ser påtalemyndigheten bort ifra en straffbar handling, og for det andre kan tilståelsen av de øvrige lovbruddene gi tilståelsesrabatt i retten. Hverken av lov eller rettspraksis kan det utledes noen absolutt skranke som avskjærer påtalemyndigheten fra å komme med denne typen tilsagn. Følgelig vil det langt på vei være opp til påtalemyndighetens skjønn å avgjøre hvilke saker som er egnet. Visse begrensninger følger som vanlig av objektivitetsprinsippet, likebehandlingshensyn, samt det materielle sannhetsprinsipp. Videre bør det også her være klare begrensninger i saker som omhandler integritetskrenkelser.

I teorien er det riktig nok fremholdt at en kultur hvor påtalemyndigheten i stor utstrekning anvender påtaletilsagn, vil medføre mer myndighetsmisbruk. Det er blant annet gjort gjeldende at politiet i mange tilfeller kan bruke tilsagn om påtaleunntatelse til å få påvist skyld, i saker det ellers ikke er tilstrekkelig bevis til å fatte positivt påtalevedtak.¹¹⁶

Konklusjonen må allikevel bli at påtalemyndigheten på nærmer bestemte vilkår har en adgang til å komme med tilsagn om påtaleunntatelse.

Etter min mening kan påtaletilsagn utgjøre en hensiktsmessig form for *plea bargaining*, med de rette modifikasjonene. Nøkkelen må være å treffe den rette balansen mellom siktedes rettssikkerhet, hensyn til fornærmede og prosessøkonomisk vinning.

En naturlig første forutsetning må derfor være at avtaler om påtaleunntatelse er forbeholdt mindre alvorlige forbrytelser. For det første kan en slik begrensning begrunnes i at skyldspørsmålet bare unntaksvis vil bli prøvd for retten, jf. straffeprosessloven § 71. Videre vil risikoen for falske tilståelser være et større faremoment enn ved vanlig domstolsprøving. Dette faremomentet avhjelpest lettest ved at tilsagn om påtaleunntatelse er forbeholdt mindre alvorlige og oversiktlige saker. Sagt på en annen måte vil siktede ha mindre å tjene på en falsk tilståelse.

Videre kan det tas til orde for at påtaletilsagn bør avgrenses mot saker som innebærer integritetskrenkelser. Herunder er den såkalte Kopseng-dommen et tjenlig eksempel.¹¹⁷ I saken ble en 39 år gammel mann dømt til 21 års fengsel med forvaring for voldtekt av 16 kvinner. Under soning ble han tiltalt for ytterligere to voldtekter. Men ettersom han allerede var dømt til lovens strengeste straff, vedtok påtalemyndigheten en prosessøkonomisk påtaleunntatelse. Vedtaket vekket kraftige reaksjoner i ettertid. Mye tyder derfor på at påtaleunntatelse er lite egnet for saker som innebærer en integritetskrenkelse.

Når det ikke må tas særlig hensyn til fornærmede, kan det også vies større plass til økonomiske hensyn og rehabilitering av lovbrøyteren. I hovedsak vil påtaletilsagn derfor best være egnet for mindre alvorlig økonomisk kriminalitet og vinningskriminalitet. Selv mindre alvorlig økonomisk kriminalitet kan være ressurskrevende. Påtaleunntatelse kan følgelig innebære betydelig prosessøkonomisk gevinst. Videre blir skadefølgene i slike saker først og

---

¹¹⁶ Ørnulf Øyen, «vernet mot selvinkriminering i straffeprosessen» side 212 pkt. (e)

¹¹⁷ LB-2015-39183

fremst repareret gjennom sivil søksmål om erstatning, og fornærmede vil derfor ha et mindre behov for gjengjeldelse. Det er altså preventive hensyn som først og fremst begrunner straff ved denne typen lovbrudd.

Preventive hensyn er klart nok best ivaretas gjennom sanksjonering. Det kan allikevel gjøres gjeldende at en skyldkonstatering vil være tilstrekkelig i mange tilfeller. For enkelte kan en skyldkonstatering og straffeforfølgning av politiet få store sosiale konsekvenser. Videre er det ikke tvilsomt at et kriminelt rulleblad kan forringe fremtidige arbeidsmuligheter i betydelig grad. En strafferettslig sanksjon på toppen av dette, harmoniserer dårlig med rehabiliteringshensyn. Empiriske undersøkelser trekker også i retning av at påtaleunntatelse kan være en hensiktsmessig tilnærming for å best ivareta hensynet til rehabilitering. I en rapport fra SSB om kriminelle tilbakefall, heter det blant annet:

*«Dette innebærer at andelen som blir siktet, dømt og fengslet på ny, er høyest i gruppen av forbrytere som ble løslatt fra fengsel. Spesielt tydelig er denne forskjellen når tilbakefall måles som ny fengselsstraff. Etter ett år er det hele 20 prosent av dette utvalget som har begått en ny forbrytelse som innebærer ny fengselsstraff, mens det samme gjelder for 10 prosent av de siktede».*¹¹⁸

Påtaleunntatelser kan på den andre siden tjene til å svekke allmenhetens tillit til domstolen, og respekt for loven. Men dette kan igjen avhjelpes med en slik tilnærming som fremgår av straffeprosessloven § 69 annet ledd. Nemlig at påtaleunntatelsen kan være betinget av at gjerningspersonen ikke begår nye straffbare handlinger i nær fremtid.

Tilsagn om påtaleunntatelse kan med dette representere et godt alternativ til straffeprosessutvalgets forslag om straffetilsagn. Utvalgets forslag rokker ved grunnsetninger i norsk straffeprosess, blant annet gjennom en maktforskyvning i favør påtalemyndigheten.¹¹⁹ Videre er det tvilsomt i hvilken utstrekning forslaget rent faktisk vil innebære en prosessøkonomisk gevinst, jf. pkt. 4.2 i oppgaven. Påtalemyndighetens adgang til å komme med påtaleunntatelse er på sin side sikker rett. Den beste tilnærmingen ville trolig uansett vært en lovbestemmelse som modifierer påtalemyndighetens restriktive praksis på området.

---

¹¹⁸SSB, 11. juni 2013 «Å måle gjentatt kriminalitet – hvem, hva og når?» Under overskriften «Høyere tilbakefall blant straffede» <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/aa-maale-gjentatt-kriminalitet-hvem-hva-og-naar> (sist lest 10.12.2020)

¹¹⁹ NOU 2016:24 pkt. 16.8.5 «Utvalgets vurdering og forslag»

En slik lovendring ville uansett kun representert en ytterligere anerkjennelse av disposisjonsprinsippet, uten at det i særlig grad går på bekostninger av straffeprosessuelle grunnsetninger.

6 Løfter tilknyttet varetektsfengsling

En mistenkt/siktet kan varetektsfengsles av flere grunner, jf. straffeprosessloven kapittel 14. For foreliggende spørsmål er det mest nærliggende alternativet varetektsfengsling som følge av fare for bevisforspillelse jf. straffeprosessloven § 171. Herunder er det særlig to situasjoner hvor det kan tenkes hensiktsmessig for påtalemyndigheten å inngå en avtale med siktede.

Første tilfelle er der siktede allerede sitter i varetekt. I slike situasjoner kan påtalemyndigheten komme med tilsagn om å begjære mistenkte løslatt i bytte mot en tilståelse. Det andre tilfellet er der påtalemyndigheten lover å ikke begjære vedkommende varetektsfengslet, i bytte mot en tilståelse. For begge situasjoner er man som utgangspunkt i kjerneområdet av løfteforbudet i straffeprosessloven § 92. Som fremholdt av blant annet Andenæs og Myhrer, kan slike løfter også innebære at politiet fremlegger feilaktige opplysninger for mistenkte, ettersom argumentasjonen vil være juridisk villedende.¹²⁰

Det antas imidlertid at prognoser kan tillates i viss utstrekning.¹²¹ Påtalemyndigheten kan trolig forespeile siktede om mulige utfall i tilknytning rettens vurdering av hvor vidt vedkommende skal varetektsfengsles, eller løslates. Påtalemyndighetens utsagn må imidlertid begrenses til kun å opplyse mistenkte om gjeldende rett og faktiske forhold. Så snart påtalemyndigheten fremlegger et bestemt utfall som overveiende sannsynlig, fanges utsagnet opp av straffeprosessloven § 92, jf. *pkt. 3.2 i oppgaven*. Ut ifra det som er utledet ovenfor, kan det vanskelig tenkes tilsagn om varetektstilsagn som ikke er i strid med løfteforbudet i straffeprosessloven § 92.

Konklusjonen må følgelig bli at påtalemyndigheten ikke kan komme med tilsagn i tilknytning varetektsfengsling.

---

¹²⁰ Johs. Andenæs og Tor-Geir Myhrer, “*norsk straffeprosess*” 4. utgave, på side 254. Se også Ørnulf Øyen, «*vernet mot selvinkriminering*» på side 211 pkt. b.

¹²¹ Ørnulf Øyen reiser spørsmålet om prognoser i «*vernet mot selvinkriminering*» S. 211 pkt. b.

Dersom det skulle oppstå tilfeller hvor varetektstilsagn er aktuelt, bør det uansett bemerkes at fengsling er blant de mest inngripende formene for myndighetsutøvelse. En rettstilstand der påtalemyndigheten kan bruke varetektsfengsling som forhandlingsgrunnlag, ville etter alt å dømme fått negative konsekvenser. For det første vil det i mange tilfeller legge utilbørlig press på siktede. Dette legger i sin tur forholdene til rette for falske tilståelser. Det kan også være tale om at tilsagn tilknyttet varetektsfengsling vil stride med selvinkrimineringsvernet. Mistenkte kan i enkelte situasjoner bli tvunget til å bidra til oppklaring i egen sak, for å hindre egen frihetsberøvelse.

7 Er det en lovfestet *plea bargaining*- og kronvitneordning i konkurranseloven?

Under denne problemstillingen vurderes den eneste lovfestede forhandlingsadgangen som kan ligne en *plea bargaining*-ordning i norsk rett. I medhold av konkurranseloven, er offentlig myndighet gitt kompetanse til å inngå forlik med foretak, jf. §§ 29a, 30 og 31, jf. § 10.¹²² Som drøftelsen under vil vise, kan konkurranselovens regler innebære at man både formelt og reelt sett stå overfor en *plea bargaining*-situasjon.

Bestemmelsene er inntatt som et hjelpemiddel i kampen mot såkalt kartellvirksomhet, jf. NOU: 2003 12.¹²³ Kartellvirksomhet vil si at selvstendige foretak inngår konkurranseregulerende avtale(r). Slike avtaler kan for eksempel omhandle ulovlige markedsinndelinger, eller ulovlig prissamarbeid. Det er imidlertid konkurransetilsynet, og ikke påtalemyndigheten som er gitt kompetanse til å forhandle etter loven.

Plea bargaining er etter sin art et begrep som omhandler forhandlinger mellom siktet og anklagende part i en straffesak (påtalemyndigheten). Etter norsk rett regnes konkurranselovens regler om overtredelsesgebyr som en forvaltningssanksjon. Det kan derfor virke som konkurranselovens regler om kartellforlik faller utenfor *plea bargaining*-definisjonen. EMK opererer imidlertid med et annet straffebelegp enn det som følger av norsk internrett. Det må følgelig tas stilling til om gebyr fra konkurransetilsynet kan defineres som straff etter konvensjonen. Dersom man befinner seg innenfor EMK sitt straffebelegp, er det

---

¹²² Lov nr. 12 av 05. mars 2004, om konkurranse mellom foretak og kontroll med foretakssammenslutninger (konkurranseloven)

¹²³ under pkt 6.7.1

nemlig ikke tvilsomt at man står overfor et *plea bargaining*-tilfelle. Dette fordi konkurransetilsynet, både rettslig å faktisk, vil ha inntatt rollen som påtalemyndighet.

Konvensjonens straffebegrep følger av art. 6 om retten til en rettferdig rettergang, og tilleggsprotokoll 7 art. 4 (P7-4) om forbudet mot dobbeltstraff. Begge bestemmelsene oppstiller prosessuelle garantier ved blant annet straffeforfølgning. I teorien har det imidlertid vært uenighet om dette også gjelder for juridiske personer. Første spørsmål som må besvares, er følgelig om juridiske personer nyter vern etter EMK art. 6 og EMK P7-4.

For hva gjelder EMK art. 6, synes spørsmålet å nå være avklart. Høyesterett har slått fast at de prosessuelle rettighetene som følger av EMK art. 6, også gjelder for juridiske personer, jf. HR. 2011 s.1118-A. I saken var et foretak pålagt å utlevere bevis, jf. straffeprosessloven § 210. Spørsmålet for Høyesterett var om selskapet kunne påberope seg selvinkrimineringsvern i medhold av EMK art. 6. Til dette konkluderte Høyesterett bekreftende.¹²⁴ Juridiske personer er med dette vernet av EMK art. 6.¹²⁵

Når det kommer til vernet mot gjentatt straffeforfølgning – EMK P7-4 – har ikke spørsmålet vært direkte behandlet av domstolene. Men som blant annet fremhevet i ovennevnte Høyesterettsdom, er utgangspunktet etter EMK art. 1 at konvensjonsrettighetene skal gjelde enhver person, jf. ordlyden «*everyone*».¹²⁶ Videre kan det se ut som EMD forutsetningsvis har lagt til grunn at EMK P7-4 også verner juridiske personer, jf. ISAKSEN V. NORWAY.¹²⁷ Saken gjaldt straffeforfølgning etter brudd på skattelovgivning. Klager påberope brudd på EMK P7-4, ettersom både han og hans aksjeselskap ble sanksjonert. Til dette uttalte EMD blant annet; «*Although there was a close nexus between the company's and his own tax evasion, the sanctions concerned two distinct legal entities*».¹²⁸

EMD problematiserte altså ikke at den ene sanksjonen var rettet mot et aksjeselskap, bare at det utgjorde forskjellige «*enteties*». Sammenholdt med utgangspunktet i EMK art. 1, trekker dette i retning av at juridiske personer også nyter vern av EMK P7-4.¹²⁹

---

¹²⁴ Konklusjonen følger av avsnitt 54

¹²⁵ Vernet synes imidlertid ikke å gå like langt for juridiske personer, som for faktiske personer, jf. avsnitt 55 flg.

¹²⁶ Jf. avsnitt 26

¹²⁷ EMD-sak av 02. oktober 2003, 13569/02

¹²⁸ Nest siste avsnitt

¹²⁹ Jon Petter Rui kan også forstås slik at han forutsetningsvis legger til grunn at juridiske personer er omfattet av P7-4, jf. «*Forbudet mot gjentatt straffeforfølgning*» 2009 på side 489 flg.

Hva som utgjør straff etter bestemmelsene følger videre av EMD praksis. Det sentrale prejudikatet er herunder ENGEL and OTHERS v. THE NETHERLANDS.¹³⁰ I saken hadde fem vernepliktige nederlendere blitt ilagt disiplinære sanksjoner på ulike tidspunkt. For EMD gjorde samtlige av de vernepliktige det gjeldende at saksbehandlingen ikke var i tråd med prosessuelle rettigheter etter EMK art. 6. Nederlandske myndigheter motsatte seg dette og viste til at sanksjonene ikke ble ansett som straff etter nasjonal rett. EMD tok så til å definere straffebegrepet etter EMK art. 6, og konkluderte henholdsvis med brudd for tre av de vernepliktige.

Avgjørelsen viser til at det skal foretas en konkret vurdering med hovedvekt på tre kumulative vilkår. For det første er det et moment hvilken definisjon sanksjonen har etter nasjonal rett. For det andre må det vurderes hva slags handling som er begått. Til slutt er alvorret av den konkrete sanksjonen et moment.¹³¹ Høyesterett har i senere praksis foretatt en helhetsvurdering med utgangspunkt i «Engel-kriteriene», jf. blant annet Rt. 2003 s. 1243 hvor det var spørsmål om brudd på EMK P7-4, og Rt-2007 s.1217 hvor det var tale om brudd på EMK art. 6.

For spørsmålet om hvilke forvaltningssanksjoner som skal ansees som straff etter EMK, har Høyesterettspraksis vært noe ulik. I HR. 2014 s. 1296-A ble det konkludert med at et overtredelsesgebyr etter akvakulturloven ikke var å anse som straff, selv om sanksjonen var av en pønalt karakter.¹³² I Rt. 2007 s.1217 kom imidlertid Høyesterett til at vedtak om tidsbegrenset tilbakekall av ervervstillatelse, jf. saltvannsfiskekloven, var å anse som straff etter EMK.

For avgjørelsen inntatt i HR. 2014 s.1296-A ble det lagt avgjørende vekt på den nasjonale klassifiseringen av sanksjonen, samt at overtredelsesgebyr etter akvamarinloven rettet seg mot en mindre krets personer. I dommen Rt. 2007 s. 1217 ble det lagt avgjørende vekt på at et tidsbegrenset tilbakekall av ervervstillatelse var av pønalt karakter, og kunne innebære betydelige summer. Følgelig måtte det karakteriseres som straff etter EMK art. 6. Hvor vidt det er tale om straff etter EMK beror etter dette på en konkret vurdering av den nasjonale loven, sett opp imot Engel-kriteriene.

---

¹³⁰ CASE 5370/72

¹³¹ Premiss 80 flg.

¹³² Se særlig avsnitt 70 flg.

Når det kommer til konkurransetilsynets adgang til å vedta overtredelsesgebyr, følger dette av konkurranseloven § 29. Her heter det blant annet at overtredelsesgebyr kan tilkjennes dersom foretaket har handlet i strid med § 10. Videre dersom en person på foretakets vegne forsettlig eller uaktsomt har overtrådt nærmere bestemte paragrafer. Sanksjonene virker å være av en strafferettslig karakter. Videre regnes kartellvirksomhet som alvorlige lovbrudd.¹³³

Overtredelsesgebyr etter konkurranselovens regler kan etter dette representere tilfeller som faller inn under straffebegrepet i EMK. Følgelig kan det også være tale om *plea bargaining*-situasjoner, selv om det er konkurransetilsynet og ikke påtalemyndigheten som er forhandlende part.

Konkurranseloven åpner for det første for reduksjon av overtredelsesgebyr med inntil 10 prosent, jf. 29a første ledd. Av § 29a annet og tredje ledd, følger det at konkurransetilsynet kan invitere til kartellforlik dersom de anser saken egnet. I forarbeidene heter det at bestemmelsen er myntet på en tilsvarende EU-regel og skal utgjøre et fleksibelt håndhevingsverktøy for konkurransetilsynet, jf. Prp.37 L (2015-2016) på side 82.¹³⁴ I korte trekk vil prosedyren være som følger:

*«Forliksinnlegget skal inneholde en uforbeholden innrømmelse av overtredelsen, maksimalt nivå på overtredelsesgebyret foretaket kan akseptere, en bekreftelse på at foretaket har fått tilgang til tilsynets bevismateriale, og en bekreftelse på at foretaket ønsker å inngå kartellforlik med de begrensningene dette har for kravene til Konkurransetilsynets utrednings- og begrunnelsesplikt».*¹³⁵

Etter konkurranseloven § 29a vil konkurransetilsynet ha et forholdsvis beskjedent forhandlingsmonn. Tar man også i betraktning at bestemmelsen retter seg mot foretak, og ikke faktiske personer, er ordningen tilsynelatende lite problematisk. Mer foruroligende er imidlertid reglene om lemping, jf. §§ 30 og 31. På nærmere bestemte vilkår kan det første foretaket som bidrar til å inkriminere andre foretak, få sitt overtredelsesgebyr helt, eller delvis lempet. I forarbeidene til konkurranseloven blir lempningsreglene beskrevet som et *«effektivt rettsmiddel»* i arbeidet mot ulovlig prissamarbeid og kartellvirksomhet forøvrig.¹³⁶

Lempningsreglene går imidlertid betydelig lengere enn hva som kan utledes av norsk lov

---

¹³³ Som også fremhevet i NOU: 2003 12 under pkt 6.7.1

¹³⁴ Under pkt 9.1 første avsnitt

¹³⁵ Side 83, fjerde avsnitt

¹³⁶ jf. NOU: 2003 12. Under pkt. 6.7.1

forøvrig. Videre ville en slik ordning vært utelukket etter norske straffeprosessregler, jf. pkt. 4.3 i oppgaven.

Konklusjonen blir allikevel nokså åpenbar; I den utstrekning sanksjoneringene faller inn under EMK sitt straffebeleg, innehar konkurranseloven en *plea bargaining*- og kronvitneordning.

Selv om konkurranselovens lempningsregler retter seg mot foretak, vil nok ordningen fremstå nokså urovekkende for flere. Konkurranseloven gjør de mest betenkelige sidene ved *plea bargaining*-instituttet til formell norsk lov. Til forsvar for lempningsreglene uttalte utvalget til konkurranseloven følgende: «*hovedbegrunnelsen bak disse reglene er økt oppdagelsesrisiko, som igjen minsker foretakets insentiver til å inn i et kartellsamarbeid*». ¹³⁷ Utvalget understreker imidlertid selv at ordningen vil være i strid med hensynet til likebehandling. Men ettersom man ikke befinner seg på strafferettens område, får effektivitetshensyn avgjørende gjennomslagskraft. ¹³⁸

Det er nok ikke tvilsomt at lempningsreglene kan representere et effektivt virkemiddel i kampen mot ulovlig kartellsamarbeid. Etter min mening kan det imidlertid stilles spørsmålsteget ved om man i for stor utstrekning har sett bort ifra hensynet til likebehandling, resultatets godhet og alminnelige rettferdighetsbetraktninger.

Konkurranseloven går svært langt ved å innføre et første mann til mølla-prinsipp for å unngå overtredelsesgebyr. Ordningen kan få uheldige konsekvenser på flere måter. For det første er det trolig i strid med den allmenne rettferdighetsfølelsen. Det er lite redelig at myndighetene unnlater å sanksjonere et foretak, som gjengjeldelse for utlevering av et annet foretak. For det andre vil et overtredelsesgebyr reelt sett være å anse som en straffeaksjon – om ikke også formelt etter EMK. Ordningen egner seg derfor til å uthule betydningen og gjennomslagskraften til prinsippet om likebehandling og objektivitet. Likebehandling og objektivitet skal for så vidt også være førende for offentlig myndighetsutøvelse utenfor strafferettens kjerneområde. Generelt sett harmoniserer lempningsreglene derfor dårlig med alminnelige rettsgrunnsetninger i strafferetten, så vel som forvaltningsretten. For det tredje kan ordningen være særlig egnet til misbruk. Det kan tenkes at et foretak utleverer et annet,

---

¹³⁷ NOU: 2003 12 pkt. 6.7.1

¹³⁸ Også under pkt. 6.7.1

for å selv oppnå en konkurransefordel. Slik illojal opptreden bør neppe premieres. For det fjerde må det nevnes – som nevnt under *pkt. 4.2* i oppgaven – at en kronvitneordning vil gå på bekostning av vitners troverdighet. Mye taler derfor for at myndighetene burde benytte seg av andre virkemidler enn lempeligere behandling av angivere i kampen mot ulovlig markedssamarbeid.

8 Avsluttende bemerkninger

Etter gjennomgang av lov, rettspraksis, grunnleggende prinsipper og hensyn, er det klart at påtalemyndigheten i Norge har en forholdsvis snever adgang til å inngå avtaler om sakens utfall med siktede. For det første kan påtalemyndigheten bare komme med løfter i form av påstandstilsagn eller påtaletilsagn. Før det andre er det bare siktedes tilståelse av egne straffbare handlinger som kan tjene som avtalegrunnlag. Til slutt følger det særlige begrensninger av straffeprosessloven § 92.

Det er prosessøkonomiske hensyn, opportunitetsprinsippet og anklageprinsippet som gjennomgående har talt for at påtalemyndigheten skal ha en utvidet adgang til å inngå forlik med siktede. På den andre siden har grunnleggende prinsipper om maktfordeling, allmenn tillit til domstolen, respekt for loven og individets rettssikkerhet talt imot.

Slik rettstilstanden er i dag, representerer nok avtaler om straffeutmålingen den tryggeste forliksordningen. Straffetilsagn vil alltid bli overprøvd av domstolen, og siktedes rettssikkerhet vil derfor være godt ivaretatt. Situasjonen blir imidlertid en annen dersom straffeprosessutvalgets forslag besluttet vedtatt. Lovforslaget vil innebære at domstolen i begrenset utstrekning har mulighet til å overprøve straffeutmålingsavtaler mellom siktede og påtalemyndigheten. Videre synes ordningen å favorisere de ressurssterke i nærmere bestemte tilfeller. Da den heller ikke garanterer noen prosessøkonomisk gevinst, er det lite som taler for at den burde vedtas.

Dersom det skal innføres en forliksordning gjennom lovendring, er det min oppfatning at en utvidet adgang til å foreta påtaleunntatelse for nærmere bestemte straffebud, representerer det beste alternativet. En slik løsning vil for det første garantere prosessøkonomisk gevinst. Det hører også til tiden at gjengjeldelsestanken havner i andre rekke, og at det vies mer plass til rehabiliteringshensyn. Gjengjeldelse veier uansett ikke tungt når det er tale om mindre alvorlig økonomisk kriminalitet og vinningskriminalitet.

Som en sluttbemerkning kan både samfunnet og individet etter mitt skjønn være tjent med at påtalemyndigheten får en utvidet forhandlingsadgang. En slik ordning må imidlertid være begrunnet i mer enn økonomiske hensyn. I tillegg til å spare ressurser, bør eventuelle forliksordninger både ha fornærmedes og lovbrysterens rehabilitering for øyet. Det er utvilsomt denne typen forliksordninger samfunnet vil være best tjent med i det lange løp. Straffeprosessutvalgets forslag kan følgelig være en indikator på at strafferettspleien beveger seg i en urovekkende retning. Forenklete prosedyrer og prosessøkonomiske tiltak med potensialet til å forringe siktedes rettssikkerhet, er nok ikke en rettsstat verdig.

9 Kildeliste

9.1 **Lovgivning**

9.1.1 **Formell lov**

Lov av 17. mai 1814 *Kongeriket Norges Grunnlov*

Lov av 10. februar 1967 *Forvaltningsloven*

Lov av 22. mai 1981, nr. 15 *Straffeprosessloven*

Lov av 21. mai 1999, nr. 30 *Menneskerettighetsloven*

Lov av 20. mai 2005, nr. 28 *Straffeloven*

9.1.2 **Forskrifter**

Forskrift 28. juni 1985 nr. 1679 *Påtaleinstruksen*

9.1.3 **Internasjonale konvensjoner**

Europeiske menneskerettighetskonvensjon av 4. November 1950 (EMK)

9.1.4 **Utenlandsk lov**

9.1.4.1 **England**

Criminal Practice Direction 2015. Kan oppdrives her: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2015/09/crim-pd-2015.pdf>

9.1.4.2 **USA**

The Constitution of the United States av 21. juni 1788

United States Federal Rules of Evidence, av 2. januar 1975. Kan oppdrives her: <https://www.uscourts.gov/sites/default/files/Rules%20of%20Evidence>.

9.1.4.3 **Frankrike**

Comparution sur reconnaissance préalable de culpabilité (CRPC). Kan oppdrives her: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F10409>

9.1.4.4 **Sverige**

Rättegångsbalken Sverige av 18. juli 1942. Kan oppdrives her: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/rattegangsbalk-1942740_sfs-1942-740

9.2 **Offentlige utredninger**

9.2.1 **NOU**

NOU 1984: 27	<i>Ny påtaleinstruks</i>
NOU: 2003 12	<i>Ny konkurranselov</i>
NOU: 2016: 24	<i>Ny straffeprosesslov</i>
NOU:2019: 26	<i>Rusreform – fra straff til hjelp</i>
NOU: 2020: 4	<i>Straffelovrådets utredning nr. 1</i>
NOU 2020:11	<i>Den tredje statsmakt – domstol i endring</i>

9.2.2 **Prp.**

Ot.prp.nr: 64 (1998-1999)	<i>Endring av straffeprosessloven</i>
Ot.prp.nr. 81 (1999-2000)	<i>Endring i straffeprosessloven og straffeloven</i>
Ot.prp.nr. 8 (2007-2008)	<i>Endring i straffeloven</i>
Prp. 37 L (2015-2016)	<i>Endring av konkurranseloven - kartellforlik</i>

9.2.3 **Rundskriv**

Ra-2007-3	<i>Riksadvokatens rundskriv</i>
-----------	---------------------------------

9.2.4 **Høringsnotater**

Riksadvokaten, høring NOU: 2020: 4 (12.10.20) straffelovutvalgets utredning nr. 1 – kriminalisering av deltakelse i og rekruttering til kriminelle grupper

9.3 **Rettsavgjørelser**

9.3.1 **Høyesterett**

Rt. 1930 s. 344

Rt. 1976 s. 652

Kildeliste

Rt. 1986 s. 1007

Rt. 1994 s. 1139

Rt. 1995 s. 1922

Rt. 1999 s. 1012

Rt. 1999 s. 745

Rt. 2001 s.689

Rt. 2002 s. 933

Rt. 2004 s. 754

Rt. 2004 s.1491

Rt. 2005 s. 897

Rt. 2005 s. 1453

Rt. 2006 s. 964

Rt. 2006 s. 1096

Rt. 2007. s.1217

Rt. 2007 s. 1056

Rt. 2007 s. 616

HR. 2009 s. 2021-S

HR. 2011 s.1118-A

HR. 2014 s. 1296-A

HR. 2019 s. 1236-A

9.3.2 Lagmannsretten

LF. 2006 s. 104422

Forløper til Rt. 2007 s.616

Kildeliste

LB. 2015 s. 39183 *Kopseng-saken*

LB. 2017 s.170785-4 *Eirik Jensen-saken*

9.3.3 **EMD**

Sak av 02. oktober 2003, 13569/02 *ISAKSEN v. NORWAY*

Sak av 06. juli 2005, 43577/98 *NACHOVA and OTHERS v. BULGARIA*

Sak av 08. juni 2006, 5370/72 *ENGEL and OTHERS v. THE NETHERLANDS*

Sak av 9. april 2009, 71463/01 *SILIH v. SLOVENIA*

9.3.4 **Supreme Court of the United States**

United States v. Booker, 543 U.S. 220 (2005)

9.4 **Juridisk teori**

9.4.1 **Bokutgivelser**

«*Norsk straffeprosess*, bind 1, 1984», Andenæs, John

«*Norsk straffeprosess*, 4. utgave, 2009 Andenæs Johs. og Myhrer Tor-Geir

«*Politirett*», 2016 Augland, Ragnar og Mæland, Henry Johan

Straffeprosessloven kommentarutgave, bind 1, utgave 3, 2001 Bjerke, Hans Kristian og Keiserud Erik

«*Rettsgrunnlag og standpunkt*, utgave 2004 Nygaard Nils

«*Forsvareren – Prinsipielle spørsmål & Etterforskningsfasen*» 2015 Langbach Tor

«*L'Esprit des Lois*» 1748 Charles de Montesquieu

«*Påtalerett*» 2019 Kjelby, Gert Johan

«*Forbudet mot gjentatt straffeforfølgning*», 2009 Rui, Jon Petter

«*Vernet mot selvinkriminering i straffeprosessen*»,
2010

Øyen Ørnulf

9.4.2 Artikler

Kritisk juss 1996, s. 227-256, Gert Johan Kjelby, «Forhandlinger og avtaler mellom påtalemyndigheten og siktede. Straffeprosessuelle forlik?»

(https://lovdata.no/pro/#document/JUS/kjelby-gj-1996-01/KAPITTEL_4)

Columbia Human Rights Law Review utg. 7, publisert 1975, side 495-527 “Plea Bargaining: Fairness and Inadequacy of Representation”

Columbia Law Review Vol 118 NO. 5, av Nakibuule Gladys KIsekka, publisert 17. September 2020 “THE HYDRAULICS AND THE POLITICS OF REFORM” særlig pkt. V

Tidsskrift for norsk straffeprosess, Jorun I. Rui, april 2017, «Anklageprinsippets stilling i norsk straffeprosess»

Lov og Rett 2011 s. 191-212, Holmboe Morten og Jahre Hans-Petter, «Dobbeltstraff er ikke enkelt Gjentatt straffeforfølgning etter Den europeiske menneskerettskonvensjons protokoll 7 artikkel 4 – en oppdatering»

Jussens venner 2002, s. 89-132, Magnus Matningsdal, «forholdet mellom tiltalebeslutning og dom»,

9.4.3 Avhandlinger

Thomas Frøberg, PH.D, «Rettslig prinsippargumentasjon», Juridisk fakultet universitetet i Oslo, 2013

9.5 **Internettbaserte kilder**

Norsk lovkommentar, Gyldendal – Rettsdata.no

Stiftelsen lovdata – Lovdata.no

“Pleading guilty: an overview of the French procedure” (sist lest 26.11.2020)

<https://www.penalreform.org/blog/pleading-guilty-overview-french-procedure>

United Nations Office of Drugs and Crime, rapport av 2008 “Good practices for the protection of witnesses in criminal proceedings involving organized crime” (sist lest, 05.10.2020) https://www.unodc.org/documents/middleeastandnorthafrica/organised-crime/Good_Practices_for_the_Protection_of_Witnesses_in_Criminal_Proceedings_Involving_Organized_Crime.pdf

9.6 **Empiriske undersøkelser**

Bureau of Justice (USA) Ronald F. Wright and Paul Hofer analysis of Statistics data 2009

Juristforeningen salærrapport, oktober 2017

U.S. Federal Justice Statistics 2006, Statistical Tables NCJ 225711

United Nations Office of Drugs and Crime, rapport av 2008 “Good practices for the protection of witnesses in criminal proceedings involving organized crime”

Kildeliste

SSB «Laveste antallet oppklarte lovbrudd siden 90-tallet» publisert 02.10.2017. Kan også oppdrives her: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/laveste-antall-opplarte-lovbrudd-siden-90-tallet>

SSB, “politiet er mest avgjørende i rettssystemet», publisert 18. juni 2002. Kan også oppdrives her: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/politiet-er-mest-avgjorende-i-rettssystemet>

SSB, 11. juni 2013 «Å måle gjentatt kriminalitet – hvem, hva og når?»
<https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/aa-maale-gjentatt-kriminalitet-hvem-hva-og-naar>

